

Cengiz
Aytmatov

CEMİLE

Cengiz
Aytmatov
Cemile

"Dünyanın en güzel aşk öyküsü"

L. ARAGON

CEMİLE

Cengiz Aytmatov

O basit çerçeveli küçük resmin yine karşısındayım işte. Köye gidiyorum yarın sabah; resme uzun uzun, dikkatle bakıyorum, yolculuk için bana bir şeyler söyleyecek sanki. Resim sergilenmedi. Üstelik, köyden akrabalar gelince hemen kaldırıyorum onu, saklıyorum. Sanat eseri sayılmaz gerçi, ama utanılacak bir şey de değil. İçindeki toprak kadar yalın.

Arkada soğuk bir sonbahar göğü çizili; ötelerde, sıradağlar üstünde kaçan bulutları kovalayan rüzgâr. Önde, kurumuş pelinlerle kaplı bozkır, son yağmurlarla ıslanmış, kararmış yol; iki yanında kırık çalılar. Çamurlu yolda iki yolcunun ayak izleri durmakta. Yol uzaklarda silinip giderken izler de belirsizleşiyor. Birer adım daha atsalardı, çerçevenin arkasında kaybolacaklardı sanki.

Biri... Ama sırayla anlatayım.

Her şey ben çocukken oldu. Savaşın üçüncü yılıydı. Uzaklarda bir yerlerde, Kurak'da, Orel'de, babalarımız, ağabeylerimiz düşmanla savaşırken bizler, on beş yaşındaki çocuklar, kolhozda çalışıyorduk. Cılız, gencecik omuzlarımız, koca adamların işini yüklenmişti. En gücü de hasat zamanıydı. Haftalarca evden uzak kalır, günlerimizi, gecelerimizi tarlada, harman yerinde ya da istasyon yolunda ekin taşımakla geçirirdik.

Oraklarımızın ekin biçmekten sanki kor kesildiği o kavurucu günlerin birinde, boş arabamla istasyondan dönerken eve uğrayayım dedim. Sokağın taa sonunda, ırmağın yanındaki tepelikte iki ev vardır; sağlam bir duvarla çevrilidir ikisi de duvarın ötesinde uzun kavaklar yükselir. Bizim evlerimizdir bunlar. Ailelerimiz uzun yıllar yan yana yaşamıştır. Ben, Büyük Ev'dendim. İki ağabeyim vardı, ikisi de becardı, ikisi de cephegediydi, uzun zamandır ikisinden de haber alamıyorduk.

Babam ihtiyar bir dülgerdi. Seher vakti sabah duasını ettikten sonra, ortak avludaki atölyesinde çalışmaya gider, akşamın geç saatlerine kadar da orada kalırdı. Anamla kız kardeşim evden çıkmazlardı. Yakın akrabalarımız bitişikte, köylülerin Küçük Ev dediği yerde otururlardı. Ya dedelerimizin dedeleri ya da büyük dedelerimizin dedeleri kardeşmiş, yine de yakın akrabalarımız sayardım onları, çünkü bir aile gibi yaşadık. Atalarımızın göçebeliğinden kalma bir şeydi bu; büyük dedelerimiz bir yerde konaklar, hayvanlarını bir arada otlatırmış. Aynı geleneği sürdürüyorduk. Köyde kollektifleştirme olduğu zaman babalarımız evlerini yan yana kurmuşlar. Aslında, hepimiz bir obadan geliyorduk köyde ırmak boyunca uzanan Aralskaya Sokağı'nda oturan herkes, aynı soyun torunlarıydı.

Kolhoza katıldığımızdan kısa bir süre sonra Küçük Ev'in erkeği ölmüş; dul karısıyla iki küçük oğlanı bırakmış geriye. O sıralar köyde hala geçerli olan eski oba geleneğine göre, oğul sahibi dul kadınlar topluluktan ayrılmazlarmış; babamın kadınla evlenmesi kararlaştırılmış. Ölen adamın en yakın akrabası olduğu için, atalarına saygı duyan babam bu görevi yerine getirmiş. İkinci ailemiz böyle kurulmuş işte. Küçük Ev'in kendi toprağı, kendi hayvanları vardı; ama gerçekte bir arada yaşıyorduk. Küçük Ev de iki oğlunu savaşa yollamıştı. Çocukların büyüğü Sadık, evlendikten kısa bir süre sonra gitmişti. Seyrek olmasına rağmen, ikisinden de mektup alıyorduk.

Böylece iki kişi kalmıştı Küçük Ev'de: kiciapa, yani Küçük Ana dediğim kadın, bir de gelini, Sadık'ın karısı. İkisi de sabahtan akşama kadar kolhozda çalışırlardı. Küçük anam iyi, saygılı, uysaldı; hendek kazmada olsun, tarla sulamada olsun, gençlerden geri kalmazdı. Kader, hamarat bir gelin vermişti ona. Cemile, tam ona yakışır bir kızdı; yılmak nedir bilmezdi, canlıydı, dipdiri idi.

Cemile'yi severdim. O da beni severdi. Yakın arkadaştık, ama birbirimizi ilk adlarımızla çağırılmıyorduk. Ayrı ailelerden gelseydik, hiç çekinmez, Cemile derdim ona. Ama ağabeyimin karısı olduğu için ben ona yenge, o da bana kicine bala, yani küçük çocuk demek zorundaydık. Küçük değildim, yaşlarımız arasında pek az fark vardı. Köylerimizin

geleneği bunu gerektiriyordu: gelinler, kocalarının küçük kardeşlerine kiçine bala derlerdi.

Anam, iki evin işine de bakardı. Kız kardeşim yardım ederdi ona; örgülü saçlarını hep ipe bağlayan tatlı bir kızdı. O güç yıllarda nasıl çalıştığını hiç unutamam. İki evin kuzularını, buzağılarını otlığa götürün oydu; yakmak için tezek ve çalı çırpı toplayan oydu. Cephedeki oğullarından haber alamayan anamın kara düşüncelerini dağıtan, yalnız günlerini ışıtan oydu, kalkık burunlu kardeşimdi.

Büyük ailemiz, dirlik içinde yaşamasını anama borçluydu. İki evi de o çekip çevirirdi. Göçebe dedelerimizin yanına geldiğinde gencecik bir kızmış; iki aileyi kimseye haksızlık etmeden yöneterek, onların anısına bir çeşit saygı gösteriyordu. Akıllılığından, hakseverliğinden, hamaratlığından ötürü bütün köy halkının saygısını kazanmıştı. Evi yöneten oydu. İşin aslında, köylülerin hiçbiri ailenin başı saymazdı babamı. Ah, ustaya gitme, o sadece kendi baltasının dilinden anlar.

Her şeyin başı Koca Ana. Bir şey danışacaksan ona danış, derlerdi. Küçük olmasına küçüktüm, ama ağabeylerim savaşa gittikleri için, benim de sözüm geçerdi ailede. Çoğu kere, iki ailenin bir başı diye takılırlardı bana, bazen de ciddi ciddi, evin erkeğinin ben olduğumu söylerlerdi. Doğrusu gurur duyardım bundan, derin bir sorumluluk duygusuna kapılırdım. Anam da isterdi sorumluluk duymamı. Günlerini rende rendelemekle, tahta kesmekle geçiren babam gibi olmayayım, akıllı, tutkulu bir çiftçi olayım isterdi.

Neyse, arabamı bir söğüdün gölgesine çektim, dizginleri gevşettim, avluya giderken bizim küme başkanı Orozmat'ı gördüm. At sırtındaydı, koltuk değneğini eyere bağlamıştı yine. Anam yanında duruyordu onun. Tartışıyorlardı. Yaklaşınca, anamın sözlerini duydum:

Olmaz! Allah korkusu yok mu sende? Kadınların arabaya çuvalı yüklemesi duyulmuş şey mi? Olmaz yiğidim, bırak gelinimi, şimdiye kadar nasıl çalıştıysa yine öyle çalışsın. Benim zaten çalışmaktan güneşi gördüğüm yok. Sen dene bakalım, bir evin içinde iki evi çekip çevirmek nasıl oluyormuş? İyi ki kızım büyüdü de arada bir el uzatabiliyor bana. Bir haftadır sırtımın ağrısından belimi doğrultamıyorum. Her yanım keçe gibi oldu.

Su mısırlara bak, susuzluktan kuruyorlar! Konuşurken, başörtüsünün ucunu yakasının altına sokuyordu boyuna; öfkelenince hep öyle yapardı.

Orozmat, öne eğilerek, Anlamıyor musun? diye bağırdı.

Bacağımda şu kütük yerine doğru dürüst bir ayak olsaydı sana gelir miydin? Kendim yüklerdim çuvaları, atları da kendim kırbaçlardım eskisi gibi! Biliyorum, kadın işi değil bu, ama erkeği nereden bulayım? İşte onun için askerlerin karılarını çağırıyoruz ya! Gelinini bırakmazsan, kolhoz başkanı benim tepeme biner. Askerler ekmek ister, zaten planı uygulayamıyoruz. Anlasana!

Kırbacımı yerde sürüyerek yanlarına vardım. Küme başkanı beni görünce gülümsedi; aklına bir şey gelmişti anlaşılın. Gelinini o kadar düşünüyorsan, Kiçine bala'sı ona göz kulak olur.

Beni gösterdi keyifle. Hiç korkma! Seyit koca adam sayılır artık. Ekmeğimizi onun gibileri sağlıyor; bizi düzlüğe de onlar çıkaracaklar. Anam dinlemedi bile onu. Üstüme yürüyerek, şu haline bak! Serseri! diye bağırdı. Saçın yeleye dönmüş! Baban da ne babaymış ya oğlunun saçını bile kesmeye vakti yok.

Orozmat, iyi öyleyse, bugün evde kalıp saçını kestirsin, dedi.

Seyit, bugün burada kalır, atlara bir araba veririz. Birlikte çalışsınız. Ama ondan seni sorumlu tutuyorum. Artık canın sıkılmasın, baybiçe, Seyit gelinine göz kulak olur. Hem Daniyar'ı da yollarım. Tanırsın, sessiz sedasız bir oğlandır, askerden yeni geldi.

Ekini üçü taşırlar istasyona, gelinine de kimse dokunamaz. Yalan mı?

Sen ne dersin, Seyit? Cemile'yi sürücü yapalım diyoruz, anan yanaşmıyor. Artık ananın gönlünü etmek sana düşer.

Orozmat'ın övgüsünden hoşlanmıştım, koca adam yerine koymuştu beni. Hem istasyona Cemile'yle gitmek güzel olacaktı doğrusu. Ciddi ciddi kaşlarını çatarak anama döndüm:

Ne olacak Cemile'ye? Kurt mu kapacak?

Kırk yıllık sürücü gibi dişlerimin arasından tükürüp önemli, biriymişim gibi yürüdüm, kırıbacımı da yerde sürüyordum hala. Anam, şaşkınlıkla, şuna bakın! diye bağırdı. Hoşlanmasına hoşlanmıştı davranışımından, ama söylemeden edemedi: Kurda kuzuya aklın mı erer senin?

Onun akli ermez de kimin erer? dedi Orozmat. Seyit iki ailenin bir başı göğsün kabarsın! Anamın yine direneceğinden korkuyordu.

Nerde... Seyit daha çocuk; ama çocukluğuna bakmaz, gece gündüz çalışır. Yiğitlerimizin nerede olduğunu Allah bilir. Evlerimiz, terkedilmiş konak yerlerine döndü.

Oradan uzaklaştığım için anamın bütün sözlerini duyamadım. Ardımda bir toz bulutu kaldırarak evin köşesini döndüm, kapıya yöneldim; bu arada, kardeşimin gülümsemesini bile karşılıksız bıraktım. Avluya çökmüş, tezek yapıyordu. Kapının oraya varınca çömeldim; testiden su alıp ellerimi yıkadım. Odaya girdim sonra, bir tas ayran içtim, bir tas ayran da pencerenin önüne koyup içine ekmek doğradım.

Anamla Orozmat avludaydılar hala; artık tartışmıyorlar, alçak sesle bir şeyler konuşuyorlardı. Ağabeylerimin sözünü ediyorlardı herhalde. Anam, yeniyle gözlerini siliyor, Orozmat'ın her dediğine baş sallıyordu. Besbelli, Orozmat anamı avutmaya çalışıyordu. Uzaklara, ağaçların tepelerine bakıyordu anam; sanki oralarda bir yerde oğullarını görecekti.

Benim tasalı anacığım, Orozmat'ın isteğini galiba kabullendi. Küme başkanı amacına ulaşmıştı, keyifle atını kırbaçladı, çekti gitti. Bunun neye varacağını o anda ne anam biliyordu ne de ben.

Cemile'nin iki atlı bir arabayı rahatça kullanacağından hiç kuşum yoktu. Atların huyundan anlardı, Bakairili bir at bakıcısının kızıydı çünkü. Sadık da at bakıcısıydı. Söylendiğine göre, bahar yarışlarında Cemile'yi geçememiş Sadık. Bu yüzden de onu kaçırmış. Ama başka söylentiler de vardı: Cemile'yle Sadık birbirlerine sevdalanmışlar. Evlilikleri dört ay sürmüştü sadece. Sonra savaş çıkmış, Sadık'ı askere çağırmışlardı.

Niye, bilmiyorum belki de babasının tek çocuğu, hem oğlu hem kızı olduğu, küçük yaştan atlarla uğraşmaya alıştığı için erkeksi bir hava vardı Cemile'de; bir erkek sertliği, bir erkek kabalığı vardı; erkek gibi de kıyasıya çalışırdı. Öteki kadınlarla iyi geçinirdi ama biri haksız yere kendine yüklenirse altta kalmazdı; bazı bazı kadınlardan birini saçlarından tutup sürüdüğü bile olurdu.

Komşular gelip yakınırıldı: Ne biçim gelininiz var? şunun şurasında geleli kaç gün oldu? Her şeye burnunu sokuyor! Ne saygı biliyor, ne utanma!

Anam, iyi ki öyle! diye cevap verirdi. Benim gelinim her şeyi adamın yüzüne söyler. Arkasından konuşmaz. Bir de kendi kızlarınıza bakın; görünüşte hepsi erdemli. Ama çürük yumurtaya benzer erdem: dışı güzeldir, pırlı pırlıdır... bir de içini kokla bakalım.

Babamla küçük anam, Cemile'ye hiç de kaynana, kaynata gibi sert davranmıyorlardı. Seviyorlardı onu; tek istekleri, Cemile'nin bir Allah'a bir de kocasına inanmasıydı.

Onları anlıyordum. Dört oğullarını savaşa yolladıkları için, iki evin bir gelini Cemile'ye sınımsız sarılmışlardı; üstüne titriyorlardı onun. Ama kendi anamı anlamıyordum. Birine sevgi gösterecek kadın değildi anam. Sertti, huysuzdu. Kendi kafasının dikine gider, kimseyi dinlemez, ne biliyorsa onu yapardı. Sözün gelişi, baharda havalar ısınmaya başlayınca, babamın gençlik yıllarında yapmış olduğu çadırı kurar, katırtırnağı yakarak tütsülerdi. Bizi de hamarat insanlar olarak yetiştirmişti; büyüklerimize saygı göstermemizi, her isteğine boyun eğmemizi isterdi.

Cemile öteki gelinlere pek benzemiyordu. Doğru, büyükleri sayardı saymasına, ama ezilmezdi de. Öteki gelinler gibi, kimsenin arkasından konuşmazdı. Düşündüğünü, hiç çekinmez, açık açık söylerdi. Anam desteklerdi onu. Son söz anamdaydı. Galiba Cemile'yi, açık yürekliliği ve hakseverliğinden ötürü, kendisiyle bir tutuyor, onun ileride aileye yaraşır bir bayıçe olabileceğini düşünüyordu.

Sık sık, Allaha dua et, kızım, iyi bir aileye düştün, derdi. Talihin varmış. Kadının mutluluğu çocuk doğurmak, kalabalık bir evde yaşamaktır. Allaha şükür, bir

eksigimiz yok, nemiz varsa sizlere kalacak. Onurunla yaşırsan mutlu olursun. Unutma bunu!

Ama Cemile, bir bakımdan iki kaynanasını da tedirgin ediyordu: çok şendi. Hala çocuğu sanki. Durup dururken gülmeye başlardı. İşten dönerken de ağır ağır yürümez; arkın üstünden atlayıp koşu koşu avluya dalar, kaynanalarına sarılır, onları öper öperdi.

Cemile türkü söylemeyi severdi. Büyüklerinin yanındayken bile hiç çekinmez, türkü mırıldanırdı hep. Köyümüzde gelinlerin böyle davranması olacak şey değildi tabii. Ama iki kaynana da, Cemile'nin zamanla durulacağını söyleyerek ses çıkarmazlardı. Gençliklerinde kendileri de öyle yapmamışlar mıydı? Bana kalırsa, dünyada Cemile'den iyisimiyoktu. Birlikte eğlenir, avluda koşmaca oynar, boyuna gülerdik.

Cemile çok, güzeldi. Uzun boyluydu, incecikti; düzgün saçlarını sımsıkı örer, boynunun iki yanından sarkıttırdı; beyaz yazmasını bağlardı başına esmer tenine o beyaz yazma nasıl da yakışırdı! Gülümsediği zaman simsiyah, badem gibi gözleri ışıltılı olurdu; bir sevda türküsüne başlamaya görsün, sevdıyla tutuşurdu gözleri.

Köyün yiğitleri, hele cepheden dönenler, onu görünce büyülenirlerdi sanki. Gözümden kaçmazdı. Cemile herkese takılmayı severdi, ama karşısındaki biraz ileri giderse ağzının payını verirdi. Pek hoşlanmazdım bundan. Çocuklar ablalarını nasıl kıskanırsa, ben de Cemile'yi öyle kıskanırdım; yanında bir delikanlı görsem hemen araya girerdim. Şöyle bir kabarıp, ters ters bakardım delikanlıya. Yavaş gel. O benim ağabeyimin karısı; sahipsiz belleme! der gibi.

Böyle durumlarda lafa karışır, karşımdakileri alaya almak isterdim. Beceremeyince süngüm düşerdi, küskün küskün bir yana çekilirdim. Delikanlılar gülmekten kırılırlardı: şuna bak! Kız, herhalde yengesi olacak! Allah Allah? Sahi, yengesi mi acep? Kendimi tutmaya çalışırdım, kulaklarım kor kesilir, gözlerim dolardı.

Ama Cemile, yengem, beni anlardı. Yüreğinden kopan kahkahaları bastırır, ciddi bir havaya bürünürdü hemen. Sonra da bir güzel haşlardı delikanlıları:

Ne yani? Evli barklı kadınların işi yok da sizinle mi kıştıracak?

Belki sizin orada adet öyledir, ama bizim kitabımızda yoktu bu! Gel, kiçine bala, sen onlara kulak asma! Sonra başını geriye atar, çalimli çalimli yürür giderdi; yolda kendi kendine gülümsediğini görürdüm. O gülümseyişte hem tedirginlik hem de bir çeşit sevinç vardı. Belki de Sersem çocuk!

Canım istese beni kim tutabilir sanki? Bütün aile karşıma çıksa, yine bildiğimi okurum! Diye düşünürdü. Susardım, hiç konuşmazdım. Evet, kıskanıyordum Cemile'yi, ona tapıyordum; yengem olduğu için, güzel olduğu için, kimseye aldırmadığı için gurur duyuyordum. Dosttuk, birbirimizden saklımız gizlimiz yoktu.

Savaş sırasında köyde pek az erkek kalmıştı. Bunu fırsat bilen bazı gençler küstahça davranıyor, kadınları hor görüyorlardı. Ne diye peşlerinden koşacaksın, elini sallasan ellisi! diyorlardı sanki.

Bir keresinde, ot biçerken, uzak akrabamız Osman, Cemile'ye sataşmaya kalktı. Bütün kadınların kendisine tutkun olduğunu sananlardandı Osman. Cemile onu elinin tersiyle itti; gölgesinde dinlendiği saman yığınının altından kalktı. Rahat bırak beni! dedi öfkeyle. Senin gibi aygırlardan da başka şey beklenmez ya! Osman, saman yığınının altında kalakaldı.

Nemli dudaklarını büzerek, Kedi erişemediği ciğere pis dermiş, diye söylendi. Ne diye ağıra satıyorsun kendini? Aslında için gidiyor. Cemile hırsıyla döndü.

Gidiyorsa gidiyor! İşim kalmadı da sana mı yüz vereceğim? Yüz yıl dul kalırım da senin gibilerin suratına bile tükürmem midemi bulandırırıyorsun! Savaş olmasaydı, kimse selam bile vermezdi sana!

Osman, sırtarak, iyi ya işte! Savaşta yız, kocanın kamçısını yemediğin için kuduruyorsun! dedi. Ah, benim karım olacaktın ki sen... başka türlü konuşurdum.

Cemile az kalsın üstüne atılacaktı onun, ama değmez diye cevap vermedi. Kinle bakıyordu Osman'a. Tiksintiyle tükürerek yabasını aldı, oradan uzaklaştı.

Saman yığınının ardında bir arabadaydım. Cemile beni görür görmez yolunu değiştirdi; anlamıştı içimden geçenleri. Sanki o değil de ben aşağılanmışım, öyle bir duygu vardı içimde. Canım sıkılmıştı; Cemile'yi

azarladım. Onun gibilere niye yüz veriyorsun? Bunlarla konuşmaya bile değmez!

Cemile gün boyunca bir yağmur bulutu gibi sıkıntılıydı. Ağzını açıp tek kelime söylemedi; gülmedi de. Arabamı sürüp yanına yaklaştım, yabasını bir saman yığınınca sapladı; kaldırdığı samanı yüzünün önünde tutuyordu acısını gizlemek istiyordu sanki. Hiç durmuyor, boyuna çalışıyordu. Arabayı çabucak doldurdu. Uzaklaşırken dönüp ardıma baktım: yabasının sapına dayanmış, düşünüyordu. Ansızın irkilip işine koyuldu yine.

Son arabayı da yükledikten sonra, uzun uzun güneşin batışını seyretti, başka her şeyi unutmuştu dünyada. Orada, ırmağın ötesinde, Kazak bozkırının sonunda, hasat güneşi bir tandır gibi alev alevdi. Dağınık bulutları kızartarak, alacakaranlığın gölgelerine bürünmüş mor bozkıra son ışıklarını saçarak ağır ağır batıyordu. Cemile, bir mucizeye tanık oluyormuş gibi, hayranlıkla seyretti güneşin batışını. Yüzü ışıltılı, aralık dudaklarında bir çocuk gülümsemesi vardı. İşte o zaman, hala dilimin ucundaki söylenmemiş azarları cevaplandırdı, kaldığımız yerden konuşmaya devam etti:

Artık düşünme onu, kiçine bala; sen ona bakma! Değmez. Güneşin solan ucunu seyrederek sustu. İçini çekti sonra, düşünceli düşünceli, Osman gibileri, insanın yüreğinden geçenleri ne bilir? Kimseler bilmez bunu. Belki de bunu bilecek tek adam bile yok dünyada, diye ekledi.

Ben tam atları çeviriyordum ki, Cemile koşu koşu kadınların yanına gitti; gülüşmeye başladılar. Ansızın nasıl değişivermişti, aklım ermedi belki güneşin batışı rahatlatmıştı onu, belki de bütün gün çalışmak mutlu kılmıştı. Arabada oturup Cemile'ye baktım. Başından beyaz yazmasını çıkarıp, biçilmiş gölgeli çayırdaki bir kızın ardından seğirtiyordu; iki yana açmıştı kollarını, rüzgar eteğini savuruyordu. İçimdeki bütün sıkıntılar uçup gitti ansızın. Osman serserisinden bize ne? Atları kırbaçlayarak, Deeh! diye bağırdım.

O gün küme başkanının sözünü dinledim; babamın eve gelip saçlarımı kesmesini bekledim. O arada oturup ağabeyim Sadık'ın mektubuna cevap yazdım. Bu işin bile belirli kuralları vardı. Kardeşlerim, mektuplarını babama yazarlardı; postacı zarfı anama verirdi; onları

okumak, cevaplandırmak ise benim görevimdi. Daha zarfı açmadan, Sadık'ın neler yazdığını kelimesi kelimesine bilirdim; mektupları, bir sürünün koyunları gibi birbirlerine benzerdi hep.

Sadık, hepimize sağlık dileyerek başlardı mektubuna, sonra şöyle derdi: Bu mektubumu, mis kokulu yemyeşil Talas'da oturan akrabalarım, saygıdeğer büyüğüm babam Yolcubay'a postayla göndermekteyim... Sonra anama, anasına hepimize sırayla selam ederdi. Arkadan, köyün aksakallarının, yakın akrabalarımızın sağlıklarını sorar, sanki aceleyle eklenmiş bir cümleyle mektubunu bitirirdi: Karım Cemile'ye de selam ederim.

Tabii anası babası hayattaysa, köy aksakallarla, hısım akrabayla doluyorsa, önce karısına selam edemez insan hele mektup, hiç yazamaz! Yalnız Sadık değil, akli başında herkes böyle yapardı.

Yerleşmiş bir gelenektir bu, tartışma götürmezdi, iyi olup olmadığını düşünmezdik bile. Hem ne önemi vardı zaten, uzun zamandır yolu gözlenen mektup, ortalığa mutluluk saçardı. Anam birkaç kere okuturdu mektubu. Sonra kağıdı nasırlı ellerine alır, uçup gidecek bir kuşmuş gibi dikkatle tutar, sert parmaklarıyla üçgen biçiminde katlardı.

Gözyaşları içinde titreyerek; Ah yavrucuklarım, mektuplarınızı muska gibi saklayacağız! derdi. Anasının, babasının, akrabalarının nasıl olduğunu soruyor. Nasıl olacağız? Bize ne olacak, köyümüzdeyiz işte. Asıl siz nasılsınız? Arada bir iki satır yazıp sağlığınıza bildirin, yeter. Başka bir şey istediğimiz yok.

Anam uzun uzun bakardı kağıda. Sonra mektubu küçük bir meşin keseğe, öteki mektupların yanına koyar, sandığa kaldırır.

Daha öncekiler gibi, Sadık'ın bu mektubu da Saratov'dan postalanmıştı. Orada hastanedeydi Sadık: Allah'ın izniyle güzden önce köye geleceğini yazıyordu. Aynı şeyi eski mektuplarında da yazmıştı; kavuşacağımız günü hasretle bekliyorduk.

Postacı geldiğinde Cemile evde olursa, mektubu okumasına izin verilir. Kağıdı daha eline alırken kızarırdı yengem. Satırları yutarcasına okur, okudukça omuzları çöker, yanaklarının kızartısı geçerdi. Kaşlarını çatardı, son satırlara bakmazdı bile; ödünç aldığı bir

şeyi geri veriyormuşçasına, mektubu soğuk soğuk anama uzatırdı.

Anam, gelinin halinden anlar, onu neşelendirmeye çalışırdı. Sandığı kilitlerken, Ne var? derdi. Sevineceğine kederlendin! Sadece senin kocanı mı aldılar askere? Üzülen bir tek sen misin sanki. Bütün millet kan ağlıyor. Herkes gibi katlanacaksın. Senden başka yalnız kalan, kocasını özleyen yok mu? Ne kadar üzülsen üzülsün, sen sen ol, üzüntünü kimseye belli etme, kendine sakla. Cemile bir şey demezdi; ama kederli, inatçı yüreğiyle konuşurdu sanki: Ah, anacığım, anlamıyorsun, anlamıyorsun.

Evde kalmadım o gün geceleri uyuduğum harman yerine gittim. Atları yonca tarlasına salıverecektim. Kolhoz başkanı, hayvanları orada otlatmamıza izin vermiyordu; ama atlarımızın besili olmalarını istediğim için aldırımıyordum bile. Geniş hendekte gözden ırak bir yer vardı, üstelik gecenin karanlığında kim fark ederdi? O gece atları çözüp de otlığa götürdüğümde, hendekte dört at daha gördüm. Öfkelenim tabii. İki atlı bir arabanın sürücüsü olarak öfkelenmeye de hakkım vardı doğrusu. Öteki atları hemen kovalamayı, benim otlığıma giren o saygısızca iyi bir ders vermeyi kararlaştırdım. Ansızın Daniyar'ın iki atını tanıdım. Daniyar, o gün küme başkanının sözünü ettiği delikanlıydı. Ertesi sabahtan itibaren birlikte çalışacağımız için atlarına ilişmedim, harman yerine döndüm.

Daniyar oradaydı. Arabasının tekerleklerini yağlamış, oku pekiştiriyordu.

Daniyar, hendekteki atlar senin mi? diye sordum. Ağır ağır başını çevirdi. ikisi benim.

Ötekiler?

Onlar... neydi adı... Cemile'nin. Yengen mi olur?

Evet.

Küme başkanı getirdi onları, göz kulak olmamı söyledi. Atları iyi ki kovalamamışım!

Gece bastırdı, dağlardan kopup gelen akşam rüzgarı dindi. Harman yerinde çıt yoktu şimdi. Daniyar, bir saman yığınının altına, yanıma uzandı, bir süre sonra kalkıp ırmağa doğru yürüdü. Sırtı bana dönük, elleri arkasında, ırmak kıyısında durdu, başını yana eğmişti. Uzun, incecik gövdesi ay ışığında baltayla yontulmuş gibi duruyordu. Suların sesini dinliyordu galiba gecenin sessizliğinde kayalardan akan ırmağın sesini.

Kim bilir, belki de benim duymadığım sesler, fısıltılar geliyordu kulağına. Geceyi yine ırmak kıyısında geçirecek! diye düşündüm, gülümsedim.

Daniyar köyün yenilerindendi. Günün birinde, bir çocuk koşa koşa gelmiş, yaralı bir asker gördüğünü söylemişti; kim olduğunu, nereden geldiğini bilmiyormuş. Ortalığı ne büyük bir heyecan sarmıştı! Cepheden bir dönen olsa, köyde kim varsa yanına gider, elini sıkar, hısım akrabasını görüp görmediğini sorar, son haberleri öğrenmek isterdi. Bu keresinde öyle bir şamata koptu ki, anlatılacak gibi değil! Herkes, kardeşim mi acaba, yoksa eşkıyanın biri mi? diye merak ediyordu. Orağını atan köye koştu.

Daniyar bizim köydenmiş meğer. Çocukken yetim kalmış, tam üç yıl ev ev dolaşıp bakıldıktan sonra Çakmak bozkırındaki Kazakların yanına gitmiş; ana tarafından akrabaları varmış Kazaklar arasında. Köyde de kimi kimsesi olmadığı için unutulmuş. Köyden ayrıldıktan sonra ne yaptığını soranlara kaçamaklı cevaplar verirdi. Zor günler geçirmişti anlaşılan, yetimliğin acı tasından içmişti. Hayat, onu önüne katmış, bir taş gibi oradan oraya yuvarlamıştı. Uzun süre Çakmak bataklıklarında koyun gütmüş, biraz büyüyünce çölde hendek kazmış, devletin kurduğu yeni pamuk çiftliklerinde, Taşkent'teki Angren madenlerinde çalışmış, sonra da askere gitmişti.

Köylüler, Daniyar'ın doğduğu yere dönüşünü sevinçle karşılamışlardı. Eh işte, diyorlardı, döndü dolaştı, köyüne geldi. İçecek suyu varmış burada. Dilini de unutmamış, ara sıra Kazakça sözler de ediyor ama pekala konuşuyor.

Masallardaki kıvrak Tulpar bile sonunda kendi sürüsüne kavuşur, diyordu aksakallar. Adam anayurdunu, halkını yüreğinde taşır. İyi ki geldin. Hem bizi, hem de atalarının canlarını sevindirdin. Allah'ın izniyle Almanların defterini dürüp huzur içinde yaşayacağız, sen de herkes gibi bir yuva kurarsın, senin ocağının da bacası tüter!

Daniyar'ın soyunu sopunu iyice araştırdılar. Böylece, köyümüzde yeni bir akraba Daniyar ortaya çıktı.

Derken, Orozmat bu uzun boylu, topallayarak yürüyen, hafifçe kambur askeri tarlaya getirdi. Daniyar, sırtına kaputunu atmış, Orozmat'ın atına yetişmek için hızlı hızlı yürüyordu. Orozmat kısacık kalmıştı onun yanında,

ırmak kuşlarına benziyordu. Çocuklar onları yan yana görünce gülmeden edemediler.

Daniyar'ın yarası daha iyileşmemişti, bacağı da kaskatıydı hala, ekin biçemezdi. Biz çocukların yanına, kırpmak makinasına verdiler onu. Ne yalan söylemeli, pek hoşlanmamıştık Daniyar'dan. Bir kere, bizimle senli benli olmuyordu. Pek az konuşuyordu, konuştuğu zaman da bambaşka şeyler düşünüyor gibiydi. O düşünceli gözleriyle adamın yüzüne bakarken bile karşısındakini görüp görmediği anlaşılmıyordu.

Herkes, Zavallı, onca dövüşten sonra kendine gelememiş, diyordu. İşin garibi, bu düşünceli hallerine rağmen, hızlı çalışırdı; işinin ustasıydı. Çalışmasına bakan da neşeli biri sanırdı onu. Belki mutsuz çocukluğu duygularını, düşüncelerini gizlemeyi öğretmişti ona; içine kapanıklığı öğretmişti. Kim bilir?

Daniyar'ın, kenarları sert çizgilerle kaplı ince dudakları pek açılmazdı; gözleri hüznünlüydü, acılıydı; yorgun yüzündeki tek canlılık belirtisi kaşlarıydı. Bazen hiç duymadığımız bir sesi duyar, dikkat kesilirdi; kaşları kalkar, gözleri garip bir ateşle yanardı. Yüzünde bir sevinç belirir, uzun süre de silinmezdi. Hepimiz garip bulurduk bunu. Başka tuhaflıkları vardı. Akşamları atlarımızı çözer, yemeğin pişmesini beklerken çadırın önünde toplanırdık; Daniyar, gözetleme tepesine çıkar, karanlık basıncaya kadar da orada kalırdı.

Ne yapıyor orada, nöbet mi bekliyor? diye gülüşürdük. Bir akşam merak edip Daniyar'ın ardından ben de tepeye çıktım. Olağanüstü bir şey yoktu tepede. Alacakaranlıkta mosmor kesilmiş bozkır, uzaklara, sıradağlara kadar uzanıyordu. Gölgeyi tarlalar, o durgunlukta yavaş yavaş kayboluyordu sanki.

Daniyar bana aldırma bile. Oturmuş, dizlerini oğuşturuyor, düşünceli düşünceli uzaklara bakıyordu. Evet, benim duymadığım sesleri dinliyordu anlaşılın. Arada bir irkilerek doğruluyor, gözlerini iri iri açıyordu. Onu tedirgin eden bir şey vardı; ansızın kalkıp içini açacak diyordum bana açmayacaktı tabii... büyük, yüce bir varlığa, benim bilmediğim bir varlığa açacaktı. Öyle sanıyordum. Bir an sonra yeniden değişiyordu: yorucu bir günün bitkinliğiyle oturmuş dinleniyor gibi geliyordu bana.

Bizim kolhozun ekin tarlaları, Kurkuru Irmağı'nın yanındadır. Irmak, köyün yakınlarında bir boğazdan

geçip vadiden akardızgin nedir tanımaz. Hasat zamanı, dağ ırmaklarının coştugu günlere rastlar.

Çamurlu, köpüklü sular akşam olunca kabarıp. Geceleyin çadırda yatarken, ırmağın sesiyle uyanırım; mavi, durgun gecenin yıldızlarını görürüm gökte; rüzgâr soğuk soğuk eser; toprak uykudadır; azgın ırmak üstümüze gelmektedir sanki. Su kıyısında değildik, ama ırmak hemen yanibaşımızdaymış gibi gelirdi bana çadırı seller götürecekmış gibi gelirdi. Bizim arkadaşlar, deliksiz uykusunu uyurlardı hasatçıların; ben uyuyamaz, kalkıp dışarı çıkardım.

Kurkuru'nun seller basan topraklarında gece hem güzeldir, hem de korkutucudur. Çözölmüş atların kara gölgeleri seçilir çayırarda. Nemli otlarla karınlarını doyurmuş, yorgun yorgun uyumaktadırlar. Biraz ötede, Kurkuru taşları sürükleyerek salkımsöğütler arasından uğultuyla akar. Tedirgin ırmak, korkunç seslerle, inleyişlerle doldurur geceyi.

Böyle gecelerde hep Daniyar'ı düşünürdüm. Su kıyısındaki bir saman yığınının altında uyurdu. Korkmaz mıydı? Irmağın gürültüsünden rahatsız olmaz mıydı? Gerçekten uyuyabilir miydi orada? Gecelerini niye ırmak kıyısında, bir başına geçirirdi? Onu oraya hangi güç çekerdi? Garip bir adamdı, bir başka dünyadan gelmişti sanki. Şimdi neredeydi acaba? Bakındım, kimseyi göremedim. Irmağın kıyıları, yamaçlar gibi kayboluyordu uzakta. Karanlıkta sıradağlar seçiliyordu. Tepelerde sadece sessizlik ve yıldızlar vardı.

Daniyar, köyde birtakım arkadaşlar edinebilirdi. Ama geldiğinde nasıl yalnızsa, yine öyle yalnızdı; dostluk, düşmanlık, sevgi, kıskançlık gibi birtakım kelimelerin anlamlarını bilmiyordu sanki. Köylerde yiğit olarak nam salabilmek için, insan kendini de arkadaşlarını da koruyabilmeli; iyilik etmeli, hatta ara sıra kötülük etmeli; törenlerde, şölenlerde ortaya çıkıp kendini göstermeli; gerekirse aksakallara kafa tutabilmeli ancak ondan sonra kadınların dikkatini çeker.

Ama adam Daniyar gibi kendi kabuğuna çekilirse, köyün günlük olaylarına bulaşmazsa, ya kimse aldırma ona, ya da herkes onu küçümser. Ne iyilik ettiği var, ne de kötülük, derler. Zavallı... yuvarlanıp gidiyor işte. Koyverin, ne hali varsa görsün.

Genellikle bu gibi kimseler ya alay ya da acıma konusu olurlar. Olduğumuzdan büyük görünmek ve gerçek yiğitlerle bir tutulmak isteyen bizler, Daniyar'ı alaya alırdık; yüzüne karşı konuşamazdık tabii, ne söylersek arkasından söylerdik. Asker gömleğini ırmakta yıkamasına bile gülerdik. Daniyar, gömleğini yıkar, ıslak ıslak giyerdi, başka gömleği yoktu çünkü.

Gariptir, içine kapanık, uysal biri olmasına rağmen, Daniyar'la senli benli olmaya kalkışmamıştık; akranımız olmadığı için değil birkaç yaşın lafı mı olurdu? bize sert davrandığı için de değil. Hayır, onun suskunluğunda bir yaklaşılmazlık vardı. Bizi, bir eğlence konusu bulabilmek için can atan bizleri tutan da o yaklaşılmazlıktı işte. Ona karşı ölçülü olmamızda küçük bir olayın yeri vardı. Meraklı bir çocuktum; bitmez tükenmez sorularıyla herkesi rahatsız ederdim. En büyük tutkum da cepheden dönen askerlere savaşı sormaktı. Daniyar bizimle çalışıyordu ya, ben de fırsat kollamaya başladım.

Bir akşam işten sonra yemeğimizi yemiş, ateşin başına toplanmıştık. Daniyar, uyumadan önce biraz savaşı anlatsana bize, dedim. Önce hiçbir şey demedi. Bu söz ağırlığına mı gitmişti ne? Uzun süre gözlerini ateşten ayırmadı; sonunda başını kaldırıp yüzlerimize baktı. Savaşı mı anlatayım? diye sordu. Bizimle değil de kendi yüreğiyle konuşuyordu sanki, kendi düşüncelerini cevaplandırıyordu.

Yok, savaş hakkında bir şey bilmeyin, daha iyi! Döndü, bir kucak dolusu kuru yaprak alıp ateşe attı, bizim yüzümüze bile bakmadan alevlere üflemeğe başladı.

Başka bir şey söylemedi Daniyar; ama o birkaç kelime bile, savaşın hafife alınacak bir konu olmadığını anlatmaya yetmişti. Yüreğinin ortasında bir kan pıhtısıydı savaş; o pıhtının sözünü kolay kolay edemiyordu. Kendimden utandım, bir daha da savaş hakkında hiçbir şey sormadım ona. Neyse, köy halkı Daniyar'ı nasıl unutuverdiyse biz de o akşamı öyle unuttuk.

Ertesi sabah erkenden Daniyar'la ben atları harman yerine getirdik. Biraz sonra da Cemile geldi. Bizi uzaktan görür görmez bağırdı: Hey, kiçine bala, atlarımızı buraya getir! Koşumlar nerede? Sanki anadan doğma sürücüyümüş gibi arabayı incelemeye koyuldu, tekerleklerin iyice oturup oturmadıklarını anlamak için de birkaç tekme salladı.

Yanına giderken halimize baktı baktı da keyiflendi. Daniyar'ın geniş çizmeleri, uzun, incecik bacaklarından fırlayacakmış gibi duruyordu; ben de nasırlaşmış topuklarımla atın sağrılarına vuruyordum boyuna.

Cemile, başını neşeyle arkaya atarak, Ne güzel bir çift olmuşsunuz ya! dedi. Sonra buyruklar yağdırmaya başladı: Hadi, çabuk olun! Sıcak basmadan bozkırı geçmeliyiz!

Dizginlere yapışıp arabaya götürdü atları, bağlamaya başladı. Bağladı da. Yalnız bir kerecik dizginleri nasıl geçireceğini sordu, o kadar. Sanki orada değilmiş gibi, Daniyar'ın yüzüne bile bakmıyordu. Cemile'nin kendine güveni, ikimize de meydan okur gibi davranışı Daniyar'ı şaşırtmışa benziyordu. Dudaklarını birbirine sımsıkı yapıştırmış, düşmancasına, ama gizli bir hayranlıkla Cemile'yi seyrediyordu. Sessizce ekin çuvalını aldı tartıdan, arabaya götürdü. Cemile azarlamaya başladı onu:

Ne o öyle, tek başına mı çalışacaksın? Olmaz öyle şey! Ne bakıp duruyorsun, kiçine bala? Çık arabaya da çuvalları yerleştir! Daniyar'ın eline yapıştı sonra. Çuvalı birlikte kaldırdılar; Daniyar utançtan kıpkırmızı kesildi. El ele verip de her çuvalı kaldırışlarında başları birbirine dokunacak gibi oluyordu delikanlı son derece tedirgindi, dudaklarını ısırıyor, Cemile'nin yüzüne bakmaktan kaçınıyordu. Cemile aldırıyordu bile. Yardımcısının farkında bile değildi sanki, tartının başındaki kadınla şakalaşıyordu. Arabalar yüklenince dizginlere yapıştık; işte o zaman Cemile göz kırparak bir kahkaha attı:

Hey, adın ne senin? Daniyar mı? Eh, erkeğe benziyorsun madem, düş bakalım önümüze!

Daniyar dizginlere asılıp yola koyuldu. Zavalılık, diye düşündüm, üstüne üstlük utangaç da!

Yolumuz uzundu: bozkırda yirmi kilometre araba sürecek, sonra da boğazdan geçip istasyona varacaktık. Tek iyi tarafı, yokuş aşağı olmasıydı; böylece atlar yorulmayacaktı.

Köyümüz Kurkuru kıyısında, Yücedağ'ın eteğindeydi. Kapkara ağaçlarıyla taa boğazdan görülebiliyordu. Günde bir sefer yapacaktık. Sabahleyin erkenden yola çıkacak, öğleden sonra da istasyona varacaktık.

Güneş iliklerimizi kavuruyordu sanki; istasyon da anababa günüydü. Vadinin her yanından getirilmiş çuval yüklü arabalar, uzak dağ kolhozlarından inmiş katırlar, öküzler vardı. Çocuklar, asker karıları getirmişti hepsini güneşten kapkara yanmış, çıplak ayakları taşlı yollarda nasırlaşmış, dudakları sıcaktan, tozdan kanayınca kadar çatlamış, soluk elbiseler giyen insanlar.

Ekin ambarının üstüne koca koca harflerle, Her başak cepheye! yazılmıştı. Avludaki sürücülerin yarattığı kargaşalık, bağırıp çağırılmalar, anlatılır gibi değildi. Az ötede, alçak duvarın gerisinde bir lokomotif sıcak buhar ve yanık yağ kokusu saçarak manevra yapıyordu. Trenler geçiyordu hızla. Bir an önce yerden kalkmak isteyen develer, salyalı ağızlarını öfkeyle açarak böğürüyorlardı. İstasyonda dağlar kadar ekini kızgın bir demir çatının altına yığılmışlardı. Yukarıya uzatılmış kalaslardan çıkarak taşınyordu çuvallar. Ekin kokusu vardı havada, toz insanı boğacak gibiydi.

Uykusuzluktan gözleri kan çanağına dönmüş ambar memuru, Hey! Önüne bak! diye bağırıyordu aşağıdan. Yukarı çıkaracaksın çuvalı, en yukarıya! Yumruğunu sallayarak boyuna sövüyordu. Niye sövüyordu? Çuvalları nereye çıkaracağımızı biliyorduk; çıkarıyorduk da.

Kadınların, ihtiyar adamların, çocukların ekip biçtiği tarlalardan getirmiştik onları; makinistlerin kanter içinde biçerdöverleri onarmaya çalıştıkları, kadınların iki büklüm orak salladıkları, çocukların her buğday başağını dikkatle topladıkları tarlalardan getirmiştik.

O çuvalların ağırlığını hala hatırlarım. Bu iş erkek işiydi aslında. Gıcırdayan kalaslarda dengemi kaybetmemeye çalışarak, çuvalın ucunu dişlerimin arasına sıkıştırmış, bin güçlkle yürürdüm. Boğazım tozdan ağrır, sırtım çuvalın ağırlığından sızlardı; kıvılcımlar uçuşurdu gözlerimin önünde. Başım dönerdi, çuvalı düşürecek gibi olurdum; tek kurtuluş, yükü sırtımdan atı vermiş gibi gelirdi bana. Ama arkamda başkaları da vardı. Çuval taşırlardı onlar da; hepsi ya benim yaşında çocuklar, ya da benim kadar çocukları olan asker karılarıydı. Savaş olmasaydı hiç böyle yük taşıtırlarmıydı onlara? Hayır, kadınlar da benim gibi çalışırlarken, işten kaçmaya hakkım yoktu.

Cemile önümden çıkardı; eteğini dizlerinin üstünde toplar, öyle yürürdü; esmer, güzel bacaklarında kasların nasıl gerildiğini görürdüm incecik gövdesinin, o ağırlık altında nasıl iki büklüm olduğunu... Bazen yorulduğumu fark edip bir an duraklardı.

Ha gayret, kiçine bala, az kaldı! Ama kendi sesi de boş ve cansız olurdu.

Çuvalları boşaltıp geri dönerken, karşıdan Daniyar'ın geldiğini görürdük. Kalasları sağlam adımlarla çıkarken belli belirsiz topallardı. Karşılaştığımızda, Cemile'ye tasalı tasalı bakardı. Cemile yorgun belini doğrultur, buruşmuş eteğini düzeltirdi. Daniyar, her keresinde, sanki ilk görüyormuş gibi bakardı Cemile'ye, ama yengem oralı bile olmazdı.

Artık alışmıştık: gününe göre, Cemile ya takılırdı Daniyar'a, ya da hiç aldırılmazdı. Birlikte köye dönerken, Hadi bakalım! diye bağırırdı bana; kamçısını salları, atları dört nala sürerdi. Ben de peşinden giderdim. Daniyar'ı geçer, uzun süre dağılmayan bir toz bulutu içinde bırakırdık onu. Gerçi şakaydı bu, ama başka bir erkek olsa kaldırılmazdı. Daniyar öfkelenmez, yanından yıldırım gibi geçen Cemile'yi hayranlıkla, ama hiç gülümsemeden seyrederdi. Cemile dimdik otururdu arabada, boyuna gülerdi. Başımı çevirip Daniyar'a bir göz atınca, onun toz bulutu ardından hala Cemile'ye bakmakta olduğunu görürdüm. Bakışında bir incelik, her şeyi bağışlayan bir hava vardı, bir inatçılık, gizli bir hüznü vardı.

Cemile'nin alaylarına da, kendisine aldırılmamasına da öfkelenmiyordu. Her şeye katlanmaya yemin etmişti sanki. Önceleri onun bu haline üzülür, Cemile'yi, Niye onunla alay ediyorsun, yenge? Baksana, uysal, sessiz bir adam! diye sık sık azarlardım. Cemile omuz silker, gülerdi. Benimki sadece şaka! Hem zaten aldırıldığı bile yok!

Sonunda ben de başladım aynı işi yapmaya. Daniyar'ın garip, inatçı bakışları beni düşündürüyordu. Cemile bir çuvalı sırtlamayagörsün, Daniyar hemen gözlerini dikiyordu ona. Doğru, ambarın o gürültüsü, o şamatası içinde, bağılmaktan sesleri kısılmış, bir yerlere koşuşan insanlar arasında, Cemile'nin istasyon sınırlarını aşan içten davranışları, sekercesine yürüyüşü dikkati hemen çekiyordu.

Durup Cemile'ye bakmamak çok güçtü doğrusu. Arabadan bir çuval almak için yay gibi gerilir, omuzlarını ileri uzatıp başını arkaya atardı; boynu bütün güzelliğiyle ortaya çıkardı o anda, güneşin kızarttığı örgülü saçları nerdeyse yere değerd. Daniyar dinlenecekmiş gibi olduğu yerde durur, göz ucuyla Cemile'yi seyrederdi. Kimsenin bunu fark etmediğini sanırdı, ama her şeyi görürdüm ben. Görürdüm, gördüğümde de hoşlanmazdım; canım bile sıkılırdı, Cemile'nin dengi bulmazdım Daniyar'ı.

Şuna bak, o böyle yaparsa başkaları ne yapmaz! diye düşünür, öfkelenirdim. Daha içimden atamadığım o çocuksu bencillik, korkunç bir kıskançlığa dönüşürdü. Çocuklar, sevdiklerinin dikkati çekmesini istemezler. Artık acımıyordum Daniyar'a, kızılırdım; başkaları onunla alay edince için için seviniyordum.

Ama şakalarımızdan biri kötü sonuçlandı. Ekin çuvalları arasında, keçi kılından yapılmış, yüz kırk kiloluk kocaman bir çuval vardı. Tek kişinin taşınması imkansız olduğu için hep iki kişi taşırdık onu. Bir gün harman yerinde, Daniyar'a bir oyun oynamayı kararlaştırdık. O çuvalı onun arabasına koyduk, üstüne de başka çuvallar yerleştirdik. İstasyon yolunda da Cemile'yle bir Rus köyünde durup elma topladık. Yol boyunca Cemile elma fırlattı Daniyar'a, yol boyunca güldük. Sonra, her zamanki gibi ardımızda bir toz bulutu kaldırarak onu geçtik.

Boğazın biraz ilerisinde, demiryolu geçidine varınca Daniyar bize yetişti; hat kapalıydı çünkü. Ondan sonra istasyona hep birlikte vardık. Büyük çuvalı unutmuştuk bile, yükleri indirinceye kadar da hatırlamadık. Tam o sırada Cemile kolumu dürttü, başıyla Daniyar'ı gösterdi. Daniyar arabanın üstünde durmuş, ne yapacağını bilemiyormuş gibi çuvala bakıyordu. Gözleri Cemile'ye ilişti sonra; onun gülmemeye çalıştığını görünce her şeyi anladı, kıpkırmızı kesildi. Çek pantolonunu, yoksa yolda düşürüp kaybedeceksin! diye bağırdı Cemile.

Daniyar öfkeyle bize baktı; sonra, daha biz ne olduğunu anlamadan çuvalı sürüye sürüye arabanın kenarına kadar getirdi, aşağı atladı, tek eliyle dengelemeye çalışarak sırtına aldı. Başladı yürümeye. Önceleri durumu kavrayamadık. Başkalarının da dikkatini çekmedi bu: sırtında çuvala bir adam yürüyordu işte

herkesin sırtında çuval vardı. Daniyar kalasa yaklaşıncaya, Cemile koşarak yanına vardı onun.

Bırak çuvalı, şaka ediyordum!

Çekil başımdan! diye mırıldandı Daniyar, kalasa çıktı. Cemile, kendisinin suçsuz olduğunu göstermek istercesine, şuna bakın, ne yapıyor! diye bağırdı. Hala gülüyordu, ama garip bir gülüştü bu; gülmek için kendini zorluyor gibiydi.

Daniyar'ın adam akıllı topalladığını fark ettik. Daha önce niye düşünememiştik bunu? O budalaca şaka için kendimi hala bağışlamış değilim. Bu oyunu ben akıl etmişim çünkü.

Geri dön! diye bağırdı Cemile; sanki bağırmıyor, inliyordu. Ama Daniyar dönemezdi artık; arkasında başkaları vardı.

Sonra olanları ayrıntılarıyla hatırlayamıyorum. Daniyar, o korkunç yükün altında iki büklüm, başını önüne eğmiş, dişlerini dudaklarına geçirmiş, yaralı ayağını dikkatle atarak ağır ağır yürüyordu. Her adımı korkunç bir acı veriyordu ona, öyle anlaşılıyordu; durup durup başını arkaya atıyordu. Kalası çıktıkça sallanması artıyordu. İyice sendeliyordu artık. Ağzımın içi, korkudan ve utançtan kupkuru kesilmişti. Donakalmıştım, bütün kaslarımda çuvalın ağırlığını, yaralı bacağın dayanılmaz acısını duyuyordum. Bir kere daha sendeledi Daniyar, başını geriye attı; işte o anda gözlerim karardı, toprak ayaklarımda altında kaymaya başladı.

Çelik gibi bir pençe elime yapışmasaydı belki bayılacaktım. Cemile'yi birdenbire tanıyamadım. Çarşaf gibi bembeyaz olmuştu yüzü, sanki gözbebekleri büyümüşü, dudakları az önceki gülüşünden hala seğiriyordu. Herkes, ambar memuru bile, kalasın altında toplanmıştı şimdi. Daniyar iki adım daha attı. Çuvalı sırtında dengelemeye çalıştı, ansızın tek dizinin üstüne çökmeye başladı. Cemile, elleriyle yüzünü kapattı.

Bırak! Bırak çuvalı! diye haykırdı.

Ama Daniyar çuvalı bırakmadı; istese yana atabilirdi, arkadakilere de bir şey olmazdı böylece. Cemile'nin sesini duyar duymaz doğruldu, bir adım daha attı, yine sendelemeye başladı. Ambar memuru, Biraksana

çuvalı, itoğlu it! diye bağırdı. Herkes, Bırak! diye çığlıklar atıyordu. Daniyar bırakmadı, direndi.

Biri, Bırakmayacak! diye mırıldandı.

Orada kim varsa, hem kalastakiler, hem aşağıdakiler, Daniyar'ın çuvalı bırakmayacağını anlamışlardı; evet, dūřeceđini bilse, çuvalı atmayacaktı Daniyar. Ortalığı bir ölüm sessizliği kapladı. Duvarın ötesinden lokomotifin düdüğü duyuluyordu.

Daniyar, uykuda yürüyormuş gibi sallanarak kalası tırmanıyor, kızgın demir çatının altına doğru ilerliyordu. Dengesini koruyabilmek için iki adımda bir duruyor, g topladıktan sonra çıkmaya devam ediyordu. O durunca arkasındakiler de duruyordu tabii. Bu yüzden daha da yoruluyorlardı, gleri tükeniyordu, ama kimse kızmıyor, kimse svmyordu. Görünmez bir iple birbirlerine bağlıydılar sanki; tehlikeli, kaygan bir yolda ilerliyorlardı; herkes önündekini, arkasındakini korumak için son derece dikkatli davranıyordu. Sırtlarında yükleri, kalası çıkıyorlardı. Sessiz ve tekdüze sallanışlarında büyük bir uyum vardı. Daniyar durunca duruyorlar, yürüyünce yürüyorlardı.

Kalasin sonuna yaklaşmışlardı artık, Daniyar yine sendeledi; yaralı bacağı onu dinlemiyordu bile. uvalı bırakmazsa düşecekti. Koş! El ver ona! Diye bağırdı Cemile; sanki bir faydası olacakmış gibi kollarını uzattı.

Kalasa fırladım. uval taşıyanların arasından geçip Daniyar'ın yanına vardım. Kolumun altından bana baktı. Sırlıklam, esmer alnındaki damarlar kabarmıştı; kan çanağına dnm gözlerinde bir tikslenme okunuyordu. uvalı arkadan tutmak istedim.

Defol! dedi Daniyar, bir adım daha attı.

Topallayarak, soluk soluğa indiğinde kolları iki yanına sarkmıştı. kalabalık, onun geçmesi için ikiye ayrıldı; ambar memuru kendini tutamayıp, Deli misin sen? diye bağırdı. Bizde insanlık yok mu sanıyorsun? Syleseydin, uvalı aşağıda boşalttırmaz mıydım? Ne diye yukarıya çıkardın?

Daniyar, sessizce, Sana ne? diye cevap verdi.

Yere tükürüp arabaya gitti. Gözlerimizi önümüze eğmiştik, utanıyorduk; Daniyar, budalaca şakamızı ciddiye aldığı için kıziyorduk da. Bütün gece hiç konuşmadan araba sürdük. Daniyar zaten hiç konuşmazdı; onun için, hala öfkeli miydi, yoksa her şeyi unutmuş muydu, bilemiyorduk. Ama Cemile de, ben de zntlydk, pişmandık.

Ertesi sabah, harman yerinde çuvaları doldururken, Cemile o koca çuvalı aldı, bir ayağıyla üstüne basıp boydan boya yırttı. Sonra uvalı şaşırıp kalmış tartıcının önüne atarak, Al şu paçavrayı, dedi. Söyle küme başkanına, bir daha bize böyle bir şey vermesin!

Nen var senin? Ne oldu?

Yok bir şey!

Ertesi sabah Daniyar yine her zamanki gibi durgun ve sessizdi, duygularını açığa vurmuyordu; ama daha çok topallıyordu o gün, çuval taşırken daha çok aksıyordu. Eski yarası açılmıştı herhalde, onun yürüyüşüne baktıkça suçumuzu hatırlıyorduk. Ah, bir glseydi, bütün tasalarımız uçup gidecekti.

Cemile de hiçbir şey olmamış gibi davranıyordu. Gururlu bir kızdı, yine gülüyordu gülmesine, ama tedirgindi.

İstasyondan dönerken hava kararmıştı. Daniyar nde gidiyordu. Gece, inanılmaz gzellikeydi. O Ağustos gecelerini kim bilmez yıldızlar uzaktadır, ama elinizi uzatsanız parmaklarınıza değecek sanırsınız! Bir yıldız vardı: kenarları donmuş gibiydi, saçtığı ışıklar incecik buzullara benzerdi, karanlık gökten dünyaya şaşkınlıkla bakardı sanki.

Boğazdan geçerken hep onu seyrettim. Otlaklarına bir an önce kavuşmak isteyen atlar tırısı kalkmışlardı, çakıllar tekerleklerin altında boyuna gıcırđıyordu. Bozkırdan esen rüzgar, o acı pelin kokusunu, serin başakların güzel kokusunu getiriyordu; bütün bunlar, zift kokusuyla, atlarımızın ter kokusuyla karışıyor, başımızı döndürüyordu.

Yolun bir yanında yaban gllerine bürünmüş kayalıklar vardı; öteki yanında, aşağılarda, söğütlerin, gencecik kavakların altında Kurkuru akıyordu. Arada bir, öteki köprüden trenler geçiyordu; tekerleklerin gürültüsü uzun süre kalıyordu boğazda.

O serinlikte araba sürmek, atları seyretmek, Ağustos gecesinin seslerine kulak vermek, kokularını duymak güzel şeydi doğrusu. Cemile önümde gidiyordu. Dizginleri bırakmış, çevresine bakarak türkü söylemekteydi.

Usul usul söylüyordu türküsünü. Sessizliğimiz ağırına gitmişti. Böyle bir gecede susmak olmazdı türküler söylenecek bir geceydi bu. Cemile de türkü söylemeye başlamıştı işte. O içten ilişkimize dönmek istiyordu belki; belki de suçluluk duygusundan kurtulmaya çalışıyordu. Pırıl pırıl, yumuşacık bir sesi vardı; bildiğimiz o köy türkülerini sıralıyordu: Mendilimi sallarım sen geçerken Sevdiğim uzaklar gitti... o türküleri. Çok türkü biliyordu; usul usul, içtenlikle söylüyordu onu dinlemek çok güzeldi. Ansızın sustu, Daniyar'a seslendi:

Hey, Daniyar, sen de bir türkü söylesene! Yiğit değil misin?

Daniyar, atlarını durdurarak, Sen söyle, Cemile, diye karşılık verdi. Dinliyorum, kulak kesildim.

Bizim kulağımız yok mu sanki? Zorlayan yok, ister söyle, ister söyleme! Sonra yeni bir türküye başladı.

Daniyar'ın türkü söylemesini niye istedi, bilmiyorum. Belki takılıyordu Daniyar'a, belki de onu konuşturmaya çalışıyordu. Evet, konuşturmaya çalışıyordu herhalde, çünkü biraz sonra yine bağırdı: De bana, Daniyar, sen hiç sevdaya tutuldun mu? Sonra bir kahkaha attı. Daniyar cevap vermedi. Cemile de sustu. Tam da türkü söyleyecek adamı buldu! diye düşündüm.

Atlar, yol üstündeki çayı geçerken yavaşladılar. Toynakları, ıslak, gümüş gibi taşlarda şıkırdadı. Suyu geride bırakınca, Daniyar atlarını kamçılıyıp ansızın bir türküye başladı. Sesi, yolun her tümseğinde çınılıyordu sanki:

Oy dağlar, mavi dağlar, dumanlı dağlar, Atalarımın yurdu dağlarım benim...

Sonra durdu, öksürdü, hafifçe kısılmış sesiyle derinden derinden söylemeye devam etti:

Oy dağlar, mavi dağlar, dumanlı dağlar, Beşiğim benim...

Sanki bir şeyden korkuyormuş gibi, yine sustu.

Ne kadar utandığının farkındaydım. Ama bu kesik kesik, ürkerek söyleyişte insanı duygulandıran bir şey vardı; sesi de herhalde iyiydi. İnanılmaz bir şeydi bu, Daniyar türkü söyleyebiliyordu demek!

Vay canına! diye haykırdım.

Cemile, Daha önce niye söylemedin? Söyle! Sesin o kadar güzel ki!

Söyle! diye bağırdı.

İlerisi aydınlıktı; boğaz orada sona eriyordu. Bir meltem esiyordu vadiden. Daniyar türkü söylemeye başladı yine. Önceleri ürkekti, çekingendi; sonra sesi gürleştirdi, bütün boğazı doldurdu, uzak kayalıklarda yankıydı.

Türküdeki tutku, türküdeki ateş beni şaşırtmıştı. Bir şey vardı o türküde, adlandıramadığım bir şey. Daniyar'ın sesi miydi bu, yoksa yürekten kopup gelen, başkalarında da aynı duyguları uyandıran, insanın içini dile getiren güçlü bir şey mi?

Ah, Daniyar'ın türküsünü yeniden yaratabilseydim! Önemli olan sözler değildi, zaten pek az söz vardı. Böyle bir türküyü daha önce duymamıştım, daha sonra da duymadım. Ne Kırgız türküsüydü, ne de Kazak türküsü; ama ikisinden de bir şeyler vardı içinde. Daniyar, iki ulusun en güzel ezgilerini almış, tekrarlanması imkansız bir biçimde kaynaştırmıştı. Dağların, bozkırların türküsüydü bu, Kırgız dağları gibi yükseliyor, Kazak bozkırları gibi yayılıyordu. Onu dinledikçe şaşkınlığım arttı! Demek Daniyar böyle bir insanmış! İnanılır gibi değil!

Bozkırı geçiyorduk şimdi. Daniyar'ın sesi gittikçe yükseliyor, yeni, yepyeni ezgiler yaratıyordu. O kadar yetenekliymiş demek! Ne olmuştu ona? Bugünü, bu saati mi beklemişti?

Başkalarının omuz silktiği, gülüp geçtiği garipliğini, dalgınlığını, ıssızlığı arayışını, sessizliğini ansızın anladım. Akşamları neden o tepeye çıkar, gecelerini neden o ırmak kıyısında geçirir, neden başkalarının duymadığı o seslere kulak kabartırdı, gözlerinde o kıvılcım neden parlardı, kaşları neden kalkardı öyle, hepsini anladım.

Sevda bir adamdı bu. Çektiği sevda da başka bir sevdaydı, derin bir sevda yaşamaya, toprağa duyulan sevda. Kendi içinde saklıyordu onu, kendi türküsünde saklıyordu o sevda, Daniyar'ın kılavuzuydu, ışığıydı. Kayıtsız bir insan, sesi ne kadar güzel olursa olsun, onun söylediği gibi türkü söyleyemezdi.

Türkü tam bitirmiş gibi olduğu anda, uyuklayan bozkır yepyeni, büyüleyici bir ezgiyle bir daha uyanıyor, sesi bir okşamaya benzeyen Daniyar'ı dinlemeye koyuluyordu. Biçilmeyi bekleyen başaklar göl suları gibi dalgalanıyor, seherin ilk gölgeleri tarlalarda dolaşıyordu. Değirmenin yanındaki ihtiyar söğütler yapraklarını hışırdatıyordu. Irmağın karşı kıyısında yakılmış ateşler sönüyordu artık. Bir atlı, ırmak boyunca bahçeler arasından bir görünüp bir kaybolarak köye gidiyordu sessizce. Rüzgar, elma kokuları, çiçeğe durmuş mısır kokuları, tezek kokuları getiriyordu uzaklardan.

Daniyar her şeyi unutup türkü söyledi; o büyü Ağustos gecesi, kulak verdi ona, Daniyar'ı dinledi. Atlar bile, o büyü bozmaktan korkuyormuş gibi, uzun zamandır ağır ağır yürüyorlardı. Türküsünün en coşkun yerinde ansızın sustu Daniyar, bir çığlık atıp atları kırbaçladı. Cemile de onun peşinden gider diye düşünüp hazırlandım, ama kımıldamadı bile. Hala havada çınlayan türküyü dinliyordu sanki, başını yana eğmiş, oturuyordu. Daniyar çekti gitti. Köye varıncaya kadar ikimiz de konuşmadık. Konuşacak ne vardı zaten kelimeler birtakım duyguları anlatmakta yetersiz kalır.

O günden sonra yaşayışımızda bir değişiklik oldu. Güzel, çok güzel bir şeyin olmasını bekliyor gibiydim. Sabahları harman yerinde arabalarımızı dolduruyor, istasyona gidiyor, Daniyar'ın türküsünü dinlemek için işimizi bir an önce bitirmeye çalışıyorduk. Daniyar'ın sesi, bedenimin bir parçası olmuştu artık, nereye gitsem benimle geliyordu. Sabahları, dağların ardından beni selamlamak için doğan o güler yüzlü güneşe karşı koşarken, ıslak yoncaların üstünden atlara seğirtirken hep benimleydi o ses. İhtiyar harmancılarının rüzgara savurdıkları o ışıl ışıl ekin yağmurundaydı; tek başına uçan bir çaylağın bozkır üstünde usul usul dönüşündeydi gördüğüm her şeyde, duyduğum her şeyde Daniyar'ın sesi vardı.

Akşamları boğazdan geçerken, bir başka dünyada yaşıyormuş gibi olurdum. Gözlerimi yumar, Daniyar'ı dinlerdim. Çocukluk günlerimi hatırlardım hep: baharın yumuşacık, süt beyazı bulutları, çadırların tepelerinde, yücelerde dolaşır; at sürüleri, toprağı çınlatarak yaz otlaklarınakoşar, gözlerinde kara kıvılcımlar çakan uzun yeveli taylar, kısırakların çevresinde dört dönerdi; tepelere ağır ağır, lav gibi yayılırdı koyunlar; göz kamaştıran bembeyaz köpükleriyle çavlanlar dökülürdü kayalardan; güneş, ırmağın ötesindeki çalılar arkasından usulca batardı, bir atlı belirirdi ufukta, güneşi kovalardı sanki elini uzatsa tutacağı güneşi... sonra o da alacakaranlıkta kaybolur giderdi.

Kazak bozkırı, ırmağın ötesinde bütün enginliğiyle uzanır. Kendine yer açmak için dağları itmiş, ayırmıştır. Yalnızdır, çıplaktır. Savaşın patladığı o unutulmaz yaz günlerinde, bozkırda ateşler yakılıyordu; ordunun atları ortalığı toz dumana boğuyor, dört bir yandan atlılar fıskırıyordu. Hiç unutmam, bir keresinde karşı kıyıda bir Kazak belirmişti, sesi çoban sesini andırıyordu, boğuk boğuk bağırıyordu: Kırgızlar! Atlarınızı eyerleyindüşman geliyor!

Sonra ardında kızgın bir toz bulutu bırakarak çekip gitmişti. Herkes düşmana karşı koymak için ayaklanmıştı; süvari birliklerimiz, dağlardan top gümbürtüleri arasında inip vadilere geçiyordu. Binlerce üzengi şıkırdıyordu, binlerce yiğit at binmişti; önlere kırmızı bayrakları dalgalanıyor, arkalarında, tozların ardında analarının, karılarının korkunç iniltisi, acı iniltisi yeri göğü sarsıyordu: Bozkır yardımcınız olsun! Yüce savaşçımız Manas'ın ruhu korusun sizi! Erkeklerin savaşa gittiği yollarda acı izler kalmıştı.

Daniyar'ın türküsü, gözlerimin önüne yeryüzünün o büyük güzelliğini, o büyük acısını seriyordu. Nereden öğrenmişti bunu? Kimden duymuştu? Bu türküyü, ancak yıllarca yurt özlemi çeken, o özlemin acısını yıllarca duyan biri böylesine sevebilirdi. Daniyar söyledikçe, çocukluğunu görür gibi oluyordum bozkır yollarında geçen çocukluğum. Türküsü, o sıralarda, yurt özlemiyle birlikte mi doğmuştu? Yoksa savaşın ateşinden mi yaratılmıştı?

Ne zaman dinlesem o türküyü, yere yatmak, anasına sarılan bir oğul gibi toprağa sarılmak istiyordum. İçimde

bir şeyler uyanıyordu artık, kelimelerle anlatamadığım, karşı konmaz bir tutku uyanıyordu; kendimi anlatmak, duygularımı, düşüncelerimi başkalarıyla paylaşmak, tıpkı Daniyar gibi, yeryüzünün güzelliğini coşkuyla dile getirmek istiyordum. Bilinmez bir şeyin karşısındaydım sanki, içim korkuyla, sevinçle doluydu; fırçaya sarılmam gerektiğinin farkında değildim daha.

Resim yapmayı severdim. Ders kitaplarındaki resimleri kopya ederdim, bütün çocuklar o resimlerin kusursuz birer kopya olduğunu söylerlerdi. Öğretmenler, o resimleri över, duvar gazetesine yapıştırırlardı. Savaş çıkıp da ağabeylerim cepheye gidince, ben de resim yapmayı bıraktım, yaşıtlarım gibi kolhozda çalışmaya başladım. Boyaları da, fırçaları da unutmuştum artık, bir daha resim yapacağımı hiç sanmıyordum. Ama Daniyar'ın türküsü bir şeyler uyandırdı içimde. Büyülenmiş gibiydim, dünyaya şaşkınlıkla bakıyordum; her şeyi ilk görüyordum sanki.

Cemile'ye gelince, o da ansızın değişivermişti. Aklına ne gelirse söyleyen o neşeli kız değildi artık. Dumanlı gözlerini ışıltılı bir bahar hüznü kaplamıştı. İstasyona giderken hep bir şeyler düşünüyordu. Zaman zaman belli belirsiz bir gülümseme ilişiyordu dudaklarına, yalnız kendi bildiği bir şeye sevinir gibi oluyordu. Bazen sırtında çuvala yürürken garip bir ürkeklik geliyordu üstüne; azgın bir ırmağın kıyısına gelmiş, suyu geçip geçemeyeceğini bilemiyormuş gibi, olduğu yerde duruveriyordu. Daniyar'dan hep kaçıyor, yüzüne bakamıyordu onun.

Bir keresinde, harman yerinde, çaresiz bir tedirginlik içinde Daniyar'ın yanına geldi.

Çıkar gömleğini de yıkayayım, dedi.

Yıkadıktan sonra kurutmak için yere serdi gömleği, yanına oturup buruşuklarını düzeltmeye koyuldu; arada bir eline alıp güneşe tutuyor, yıpranmış kumaşa bakıyordu; başını iki yana sallayarak usul usul, kederle; buruşukları düzeltmeye devam ediyordu. Cemile eskisi gibi bir tek kere güldü; gözleri bir tek kere parladı.

Günün birinde şamatacı bir topluluk geldi harman yerine; genç kadınlar, kızlar, cepheden dönmüş yiğitler... yonca yolmuş, evlerine dönüyorlardı. Yiğitler, şakacıktan üstümüze yürüyerek, Hey, ağalar! Buğday

ekmeğini bir siz mi yiyeceksiniz'? Bize de verin, yoksa hepinizi ırmağa atarız! diye bağırıyorlardı.

Neşeyle, Adam mı korkutuyorsunuz? diye cevap verdi Cemile.

Kızlara bir şeyler veririz ama siz kendi başınızın çaresine bakın!

Eh, madem öyle, hepinizi suya atalım da görün siz!

Delikanlılarla kızlar başladılar güreşmeye. Çığlıklar atarak, gülererek, birbirlerini suya itmeye çalışıyorlardı.

Cemile, kendisini kovalayanlardan kaçarak,

Tutun şunları! Hepsini suya atın! diye bağırıyordu. Herkesten çok onun sesi çıkıyordu.

Yiğitlerin hepsi Cemile'ye göz dikmişti. Onu yakalamak, sımsıkı sarmak istiyorlardı. Ansızın delikanlılardan üçü Cemile'ye yetiştiler; tutup ırmak kıyısına götürdüler onu.

Ya bizi öpersin, ya da seni suya atarız! Hadi, atalım!

Cemile kıvranıyor, kahkahalar atıyor, arkadaşlarını yardıma çağırıyordu; ama öteki kızlar da ırmak boyunca koşuşmakta, suya düşen yazmalarını yakalamaktaydılar. Cemile, yiğitlerin şen kahkahaları arasında ırmağı boyladı. Sırlısıklam saçlarıyla, her zamankinden daha güzel, doğruldu. Pamuklu entarisi bedenine yapışmıştı, yuvarlak kalçaları, ufacak göğüsleri ortaya çıkmıştı şimdi; ama farkında değildi o, boyuna gülüyordu; al al olmuş yanaklarından sular süzülüyordu.

Öp bizi! diye üsteledi yiğitler.

Cemile onları öptü; sonra suyu boyladı yine, örgülerini arkaya atarak gülmeye devam etti.

Harman yerinde kim varsa gülmekten kırılıyordu; delikanlıların oyununa bayılmışlardı. İhtiyar hasatçılar, oraklarını yere bırakmış, gözlerinden akan yaşları siliyorlardı. Esmer yüzlerindeki kırışıklıkları neşe kaplamıştı; gençlikleri gelmişti akıllarına. Cemile'yi yiğitlerden koruma görevimi, o kutsal görevimi bir an için unutmuş, ben de katıla katıla gülüyordum.

Bir tek Daniyar sessizdi. Ansızın ona ilişti gözüm, sustum. Bacaklarını iki yana açmış, harman yerinin kenarında, tek başına duruyordu. Bana öyle geldi ki, kendini tutmasa fırlayacak, Cemile'yi yiğitlerin elinden çekip alacaktı. Yengeme bakıyordu; gözlerinde hem hayranlık, hem hüzün vardı hem mutluluk, hem acı vardı. Evet, Cemile'nin güzelliği bir mutluluk ve acı kaynağıydı Daniyar için. Yiğitler Cemile'ye sarılıp kendilerini zorla öptürdükçe, başını önüne eğiyordu Daniyar çekip gidecek gibiydi, ama gitmedi.

Bu arada, Cemile de Daniyar'ı fark etmişti. Gülmeyi bırakıp başını önüne eğdi.

Taşkınlıklarını sürdüren yiğitlere, Yeter artık! diye bağırdı ansızın. İçlerinden biri, Cemile'yi kucaklamak istedi.

Yengem, delikanlıyı iterek, Çekil başımdan! dedi. Suçlu suçlu Daniyar'a baktı sonra, entarisini sıkmak için çalılarının ardına koştu. Anlayamadığım çok şey vardı ilişkilerinde; doğrusu, bu konu üzerinde düşünmeye korkuyordum. Cemile, Daniyar'dan kaçıyor, üzüntülüydü; onun üzüntüsü tedirgin ediyordu beni. Keşke eskisi gibi kahkahalar atsaydı, Daniyar'a takılsaydı... Ama geceleri köye dönerken Daniyar türküsüne başlamaya görsün, içim ikisi adına garip bir mutlulukla dolardı.

Cemile, boğazdan geçerken arabasına biner, bozkırda ise yürürdü. Ben de öyle yapardım. O türküyü yürüyerek dinlemek daha güzeldi çünkü. Önceleri ikimiz de kendi arabalarımızın yanında yürürdük; zamanla, farkına bile varmadan, garip bir gücün bizi Daniyar'a çektiğini gördük. Yüzüne, gözlerine bakmak istiyorduk onun bu türküyü söyleyen, gerçekten Daniyar mıydı, kederli, küskün Daniyar?

Her seferinde büyülenmiş gibi olurdu Cemile, elini usulca Daniyar'a uzatırdı, ama Daniyar görmezdi onu, elleri ensesinde, uzaklara bakardı hep; Cemile, çaresizlik içinde, arabanın kenarına tutunurdu. İrkilirdi ansızın, olduğu yerde kalakalırdı. Yolun ortasında, yıkık, düşünceli, Daniyar'ı bir süre gözleriyle izlerdi; yine yürümeye başlardı sonra.

Zaman zaman Cemile de, ben de, aynı erişilmez duygular içindeymiş gibi gelirdi bana. Belki de uzun

süredir yüreklerimizde taş gibi yatan bir duyguyu canlandırmanın sırası gelmişti. Cemile çalışmaya koyulunca her şeyi unuttu gerçi, bu alışkanlığını hala yitirmemişti; ama harman yerindeki o dinlenme saatlerinde hep tedirgindi. Hasatçıların yanında dururdu bazen, bazen ekin tanelerini gökyüzüne savururken ansızın yabasını bırakır, saman yığınlarına giderdi. Gölgeye oturur, tek başına kalmaktan korkuyormuş gibi, bana seslenirdi:

Gel, kiçine bala! Gel de şurada oturalım biraz.

Her keresinde önemli bir şey söylemesini, bana içini açmasını beklerdim. Ama bir şey söylemezdi. Başımı kucağına koyar, gözleri uzaklarda, parmaklarını kirpi gibi saçlarımın arasında gezdirir, sıcak, ateşli elleriyle usul usul yüzümü okşardı. Başımı kaldırır, ona bakardım; tedirginlik okunurdu yüzünde, yas okunurdu, kendi

Yüzümü görmüş gibi olurdu. Bir şey acı veriyordu ona; içinde bir şey büyüyor, olgunlaşıyor, fıçkırmak, çıkmak istiyordu. Cemile korkuyordu bundan. Daniyar'a sevdalanmıştı; bunu hem kabullenmek istiyordu, hem de çekiniyordu kabullenmekten. Ben de öyleydim, Daniyar'ı sevmesini hem istiyordum, hem istemiyordum. Ne de olsa gelinimizdi Cemile, yengemdi.

Ansızın çakıveren düşünceleri bunlargaip geçerlerdi. En büyük mutluluğum, Cemile'nin çocuk dudakları gibi aralanmış yumuşacık dudaklarını, göz yaşlarıyla buğulanmış gözlerini seyretmekti. Ne güzeldi; yüzü bir esin, bir tutku kaynağıydı! Duyuyordum bunu, ama tam anlayamıyordum. Şimdi bile kendi kendime sorarım: bir esin kaynağı mıdır aşk; şairlerin, ressamların yabancı olmadığı bir esin kaynağı mıdır? Cemile'ye baktıkça, bozkıra çıkmak gelirdi içimden; çıkıp yere göğe seslenmek, bağırarak, içimdeki o garip tedirginliği, o garip mutluluğu altetmek için ne yapmam gerektiğini sormak gelirdi. Galiba bir gün bunun cevabını buldum.

Her zamanki gibi, istasyondan dönüyorduk. Geceydi, arı gibi yıldızlar sarmıştı gökyüzünü, bozkır uykuya dalmak üzereydi, sessizliği Daniyar'ın türküsü bozuyordu sadece çınlayan, sonra o yumuşacık karanlıkta kaybolan türkü. Cemile'yle ben, Daniyar'ın ardından gidiyorduk. Daniyar'a o gece ne olmuştu,

bilmiyorum derin, ince bir hüznün vardı sesinde, bir yalnızlık vardı; gözlerimiz yaşlarla doldu.

Cemile bir eliyle Daniyar'ın arabasının kenarına sımsıkı tutunmuş, başı önünde, yürüyordu. Daniyar'ın sesi yeniden yükselince başını kaldırdı, arabaya atlayıp yanına oturdu onun. Kollarını göğsünde kavuşturup heykel kesildi. Ben de arabanın yanında yürümekteydim, onları daha iyi görebilmek için adımlarımı açtım. Daniyar, Cemile'nin farkında bile değildi, türküsüne devam ediyordu. Cemile, kollarını iki yanına indirdi, Daniyar'a sokulup başını omuzuna dayadı onun. Kırbacı yiyen bir at nasıl hızlanırsa, Daniyar da birdenbire öyle coştı sesi titriyordu, ama eskisinden de gürdü. Bir sevda türküsü söylüyordu!

Donakalmıştım. Bütün bozkır çiçek açmış gibiydi, kıpırdandı, karanlığı attı üstünden, uzayıp giden enginliğinde iki sevdalı gördüm. Onlar görmediler beni, ben yoktum. Yanlarında yürüyordum oysa; ikisi de dünyada ne varsa unutmuşlardı, sadece türküyeye vermişlerdi kendilerini. Onları tanıyamadım. Daniyar eski Daniyar'dı, sırtında paçavraya dönmüş o asker gömleği vardı yine, ama gözleri karanlıkta pırlı pırlıydı, yanıyordu sanki. Ona ürkekçe, utanarak sokulan kız, kirpiklerinde yaşlar ışıldayan kız, Cemile'ydi, benim Cemile'mdi. Yeni doğmuşlardı, biraz önce görülmemiş bir mutluluk içindeydiler. Sahi, mutluluk değil miydi bu? O türküleri yaratan yurt sevgisini artık Cemile'ye adıyordu Daniyar. Evet, Cemile'nin türküsüydü bu, Cemile'nin türküsüydü.

Daniyar'ın türkülerinin içinde uyandırdığı o garip coşkunluk bütün benliğimi sarmıştı yine. Ansızın ne yapmak istediğimi anladım. Onların resmini yapmak istiyordum. Bunu düşünmek bile beni korkuttu; ama tutkum, korkumdan daha büyüktü. Gördüğüm gibi çizecektim onları tepeden tırnağa kadar mutluluk içinde. Evet, ne görüyorsam onu çizecektim! Korkumun yanına sevinç de eklenmişti şimdi.

Büyülenmiş gibiydim. Mutluydum, bu mutluluk ileride neler açacaktı başıma, o sırada bilmiyordum bunu, ama mutluydum. İnsan yeryüzünü Daniyar'ın gördüğü gibi görmeli diyordum, onun türküsünü ben de renklerle anlatacaktım. Dağların, bozkırın, insanların, otların, bulutların, ırmağın resmini yapacaktım. İşte o anda aklıma geldi: boyam yoktu ki, nereden bulacaktım boyayı? Okuldan vermezlerdi, kendileri kullanıyorlardı

çünkü! Aman, dedim kendi kendime, iş boya bulmaya kalsın!

Daniyar ansızın türküsünü kesti. Cemile, hiç çekinmeden kolunu boynuna dolamıştı onun; Daniyar susar susmaz çekti kolunu, bir an donakaldı, sonra arabadan atladı. Daniyar dizginlere asılıp atları durdurdu. Cemile, sırtını dönmüş, yolun ortasında dikiliyordu. Başını arkaya atıp yan gözle Daniyar'a baktı. Gözleri dolu doluydu.

Ne bakıyorsun? dedi Daniyar'a.

Bir an sustuktan sonra, sertçe ekledi:

Bana bakacağına yoluna bak!

Arabasına gitti. Bana dönüp,

Ya sana ne oldu öyle? diye bağırıldı.

Hadi, çık yukarı da yapış dizginlere! Bıktım artık!

Atları kamçılarken, Nesi var acaba? diye düşünüyordum. Nesi olduğunu biliyordum aslında: tedirgindi; evliydi çünkü, kocası sağdı, Saratov'da bir hastanede yatıyordu. Daha ötesini düşünmek istemedim. Kızıyordum Cemile'ye, kendime de kızıyordum; kim bilir, belki Daniyar türkü söylemeyecekti artık, sesini bir daha duyamayacaktım işte o zaman Cemile'ye kızgınlığım nefrete dönüşürdü.

Gövdem tepeden tırnağa sızlıyordu; bir an önce samanlara atmak istiyordum kendimi. Atların sağrıları karanlıkta oynayıp duruyor, araba sarsıntıyla ilerliyor, dizginler ellerimden kayıyordu. Harman yerine varır varmaz, koşumları çıkarıp arabanın altına attım. Samanların üstüne yığıldım sonra. O akşam atları Daniyar götürdü otlağa.

Ertesi sabah sevinçle uyandım. Cemile'yle Daniyar'ın resimlerini yapacaktım. Gözlerimi yumup, yapacağım resmi düşünmeye koyuldum. Fırçayla boya bulur bulmaz başlayacaktım çalışmaya. Irmağa gidip yıkandım, atların yanına koştum. Soğuk, ıslak yoncalar ayaklarımı acıyordu; tabanlarımın çatlak derileri sızlıyordu ama çok güzeldi. Koşarken çevreme bakıyordum. Güneş dağların ardından doğmaktaydı; nasılsa arkin yanına kök salmış bir ayçiçeği, yüzünü

güneşe çevirmişti. Üstleri kırağıyla örtülmüş yaban otları sarmıştı çevresini, ama ayçiçeği dimdikti, sabah güneşini sapsarı dilleriyle onlardan önce emiyor, çekirdeklerine sindiriyordu. Tekerlek izlerini sular doldurmuştu. Nane kokusu sarmıştı ortalığı.

Koşuyordum, yurdumun, toprağımın üstünde koşuyordum, tepemde kırlangıçlar yarışıyor ah! O sabah güneşinin, dumanlı dağların, kırağıyla ıslanmış yoncaların resmini yapabilseydim bulsaydım da arkın kenarında büyümüş o yalnız ayçiçeğinin resmini yapabilseydim.

Harman yerine döner dönmez sevincim gölgeleniverdi. Cemile'yi gördüm. Kederliydi, acı okunuyordu yüzünde, gözlerinin altında mor mor halkalar vardı; geceyi uykusuz geçirmişti herhalde. Gülümsemedi, konuşmadı da; Orozmat gelince yanına gitti.

Araban senin olsun! dedi.

İstedğin işe ver beni, ama bir daha istasyona ekin götürmem.

Orozmat şaşırılmıştı. Yumuşak bir sesle,

Ne oldu, yavrum? diye sordu.

Bir atsineği filan mı dadandı yoksa?

Atsineği dediğin hayvanlara dadanır! Sorma işte! Gitmem dedim, o kadar!

Orozmat'ın yüzündeki gülümseme kayboldu.

Sen istediğin kadar gitmem de! Gideceksin! Koltuk değneğini yere vurdu. Biri canını sıktıysa, söyle, şu değneği kafasında kırayım. Ama böyle bir şey yoksa, salaklık etme: asker tayını taşıyorsun sen, kocan da o askerlerden biri! Sonra döndü, topallaya topallaya çekip gitti.

Cemile utanmıştı, kıpkırmızı kesildi; Daniyar'a bakıp belli belirsiz iç çekti. Daniyar az ötede, sırtını Cemile'ye dönmüş, düzensiz hareketlerle hamut kayışını bağlıyordu. Konuşulanları işitmişti. Bir süre olduğu yerde kaldı Cemile, kırbaçıyla oynadı. Sonra hiçbir şeyi umursamadan omuz silkti, arabasına doğru yürüdü.

Ertesi gün harman yerine her zamankinden erken döndük. Daniyar yol boyunca atlarını koşturdu. Cemile hiç konuşmadı, sıkıntılıydı. Önümde kapkara çorak bozkırı görünce gözlerime inanamadım.

Dünkü bozkır mıydı bu? Bir masalda yaşamışım sanki, içimde uyanan mutluluk beni bir an bile bırakmıyordu. Hayatın pırıltısını ucundan yakalamış, yüreğime atmıştım; o pırıltı büyümüşü sonra, bütün gövdemi sarmıştı. Ama tedirgindim; tartıcıdan bir tabaka kalın beyaz kağıt aşırıncaya kadar da tedirginliğim geçmemişti. Harman yerine varınca, koşup bir saman yığınının ardına saklandım. Yüreğim ağzımdaydı; kağıdı, yolda bulduğum tahta bir bahçıvan belinin üstüne koydum.

Allah yardımcım olsun! diye fısıldadım; aynı şeyi, babam beni ata ilk bindirdiği zaman da söylemişim. Sonra kalemimi kağıda dokundurdu. Kendiliğimden çizdiğim ilk çizgilerdi bunlar. Kağıtta Daniyar belirmeye başlayınca, her şeyi unuttum. Bozkırdaki o Ağustos gecesini düşündüm, Daniyar'ı, Daniyar'ın türküsünü, başını arkaya atışını, boynunu, Cemile'nin ona yaslanışını düşündüm. İşte araba, işte Daniyar'la Cemile, arabanın önüne bırakılmış dizginler, karanlıkta ağır ağır giden atlar, işte bozkır, uzak yıldızlar.

Öyle kaptırmışım ki kendimi, yanıma birinin yaklaştığını fark etmedim bile; tepemde bir ses duyunca irkildim.

Sağır mısın?

Cemile'ydi. Utandım, kıpkırmızı kesildim, resmi saklayamadım.

Arabalar yüklendi, bir saattir seni arıyoruz! Ne yapıyorsun?

Resmi gördü sonra, eğilip alarak, Ne bu? diye sordu. Kızdığı omuz silkişinden belli oluyordu.

Ölsem daha iyiydi. Uzun uzun resme baktı Cemile; sonunda, kederli, ıslak gözlerini kaldırdı. Usulca, Bana ver bunu, kiçine bala, dedi. Hatıra diye saklarım. Kağıdı katlayarak gömleğinin içine soktu.

Yola çıktığımızda kendimde değildim. Her şey bir düş gibi geliyordu bana. Resim yaptığıma hala inanamıyordum. Ama yüreğimin derinliklerinde sevince benzer, övünmeye, gurura benzer birtakım duygular uyanmıştı; daha büyük hayaller peşindeydim artık, başım dönüyordu. Resim yapmak, boyuna resim yapmak istiyordum. Ama kurşun kalemle değil, boyayla! Arabalarımızın hızla gitmesine bile aldırımıyordum. Daniyar, atları dört nala sürüyordu. Cemile de ona uymuştu. Arada bir çevresine bakıyor, gülümsüyordu. Onun gülümseyişi duygulandırıyor beni. Ben de gülümsüyordum, demek öfkesi geçmişti Cemile'nin, istese Daniyar'a türkü bile söyletirdi bu gece.

O gün, her zamankinden erken geldik istasyona; atlarımızın ağızları köpük içindeydi. Atları bir kenara çeker çekmez, Daniyar çuvalları indirmeye başladı. Ne olmuştu ona? Acelesi neydi? Zaman zaman duruyor, gürüldeyip geçen trenlerin ardından uzun uzun bakıyordu. Cemile'nin gözleri Daniyar'daydı, ne düşündüğünü anlamaya çalışıyordu onun.

Bir ara, Buraya gel, diye seslendi Daniyar'a. Atın nalı sallanıyor. Yardım et de çıkarayım.

Daniyar, nalı çıkarıp da doğrulunca, Cemile onun gözlerinin içine baktı, usulca sordu:

Nen var senin? Anlamıyor musun? Dünyada bir ben mi varım sanki?

Daniyar uzaklara baktı, cevap vermedi.

Cemile iç çekti: Bu benim için kolay mı sanıyorsun?

Daniyar kaşlarını kaldırdı; sevgiyle, hüznle baktı Cemile'ye. Bir şey söyledi, ama öyle hafif söylemişti ki bunu, duyamadım. Sonra, keyifli keyifli, arabasına doğru yürüdü. Yürürken elindeki nalı okşuyordu. Cemile'nin hangi sözü rahatlatmıştı onu? İnsan, karşısındaki iç çekerse, Bu benim için kolay mı sanıyorsun? derse, rahatlayabilir miydi?

Yükleri boşaltmış, dönmeye hazırlanıyorduk ki, ambarın avlusuna bir asker girdi; yaralı zayıf bir askeri bu, sırtında buruş buruş bir kaput vardı, omuzuna bir çanta asmıştı. Birkaç dakika önce bir tren gelmişti istasyona. Asker, çevresine bakarak bağırdı.

Kurkuru köyünden kimse var mı burada?

Onun kim olduğunu çıkarmaya çalışarak; Ben varım, diye cevap verdim.

Asker, bana doğru ilerleyerek; Kimin oğlusun sen? diye sordu.

Sonra Cemile'yi gördü ansızın, şaşırıp, yüzüne tatlı bir gülümseme yayıldı.

Cemile bir çığlık attı: Kerim! Sen misin?

Asker, Cemile'nin ellerine sımsıkı yapışarak, Cemile, kardeşim! diye bağırdı.

Cemile'nin köyündendi o da.

Heyecanla, işe bak sen! dedi. İyi ki buraya gelmeyi akıl etmişim! Sadık'ın yanından geliyorum, hastanede beraberdik, Allahın izniyle bir iki aya kalmaz, o da çıkar. Ayrılırken, karına bir mektup yaz da götürüyüm, dedim. İşte mektup, imzalı mühürlü. Üçgen bir zarf uzattı Cemile'ye.

Cemile mektubu kaptı, önce kıpkırmızı, sonra bembeyaz kesildi, göz ucuyla Daniyar'a baktı. Arabasının yanındaydı Daniyar. Geçen gün harman yerinde olduğu gibi, tek başınaydı. Cemile'ye bakışında korkunç bir umutsuzluk vardı.

O arada herkes başımıza toplanmıştı; asker, kalabalıkta tanıdıklara, akrabalara raslamış, peş peşe sıralanan soruları cevaplandırmaya çalışıyordu. Cemile ona teşekkür etme fırsatını bile bulamadan, Daniyar arabasına atladığı gibi avludan çıktı gitti; tekerlek izleriyle kaplı yol, büyük bir toz bulutuna gömüldü.

Herkes, Deli bu herif! diye bağırdı.

Askeri götürmüşlerdi yanımızdan, avlunun ortasında Cemile'yle ben kalmıştık, hızla dağılan o toz bulutuna bakıyorduk.

Hadi, yenge, dedim.

Cemile, acı bir sesle, Sen git, yalnız bırak beni! diye cevap verdi.

O gün, ilk olarak, üçümüz de ayrı ayrı döndük harman yerine. Ağustos sıcağı, kurumuş dudaklarını kavuruyordu. Güneşten bembeyaz kesilen o çatlamış, o yarılmış toprak yavaş yavaş serinliyordu şimdi, tuzlu lekeler belirmişti üstünde. Güneş biçimini yitirmişti, beyaz bir sisin ardında parlıyordu. Ötede, ufukta portakal kırmızısı fırtına bulutları toplanmaktaydı. Kupkuru bir rüzgar esiyordu, atların burunlarını tozla dolduruyor, yelelerini dalgalandırıyor tepelerdeki pelin kümelerini hışırdatıyordu.

Yağmur yağacak galiba, diye düşündüm.

Öylesine yalnız, öylesine kederliydim ki! Ağır ağır giden atları kırbaçladım. Uzun bacaklı, cılız toy kuşları dere yatağına sığınıyorlardı. Kuru pıtraklar yuvarlanıyordu yolda; bizim oralarda pıtrak yokturKazak topraklarından gelmişlerdi herhalde. Güneş battı. Kimseler görünmüyordu ortalıkta, önümde sadece kızgın bozkır uzanıyordu. Harman yerine vardığımda hava kararmıştı. Rüzgar kesilmişti. Daniyar'a seslendim.

Bekçi, Irmağın orada, dedi. Sıcak yüzünden herkes evine gitti. Rüzgar esmeyince harman yerinde kim ne yapsın?

Atları otlığa götürdükten sonra ırmağa gitmeye karar verdim. Yarın altında bir yer vardı, orayı pek severdi Daniyar. Elimle koymuş gibi buldum onu, oturmuş, başını dizlerine dayamış, aşağıda çağıldayan suları dinliyordu. Yanına gitmek, kolumu boynuna dolamak, onu rahatlatıcı bir şey söylemek istedim. Ama ne söyleyebilirdim ki? Bir kenara çekilip biraz bekledim, sonra harman yerine döndüm. Uzun süre samanların üstünde yattım, bulutların kararttığı göğe baktım, hayatın niye bu kadar karışık, niye bu kadar anlaşılmaz olduğunu düşündüm. Cemile daha dönmemişti. Ne olmuştu acaba? Yorgundum, ölü gibiydim, ama uyuyamıyordum. Dağların tepesinde şimşekler çakmaya başladı.

Daniyar harman yerine geldiğinde hala uyanıktım. Bir süre dolaştı durdu, gözünü yoldan ayırmadı. Az ötedeki bir saman yığınının çöktü sonra. Ayrılacaktı buradan; biliyordum, bu köyde kalmayacaktı. Ama nereye gidebilirdi? Tek başınaydı, evi yoktu, bekleyeni yoktu. Tam uyuyacaktım ki, yaklaşan bir arabanın sesini duydum. Herhalde Cemile'ydi.

Ne kadar uyumuşum, bilmiyorum; kulağımın dibinde saman hışırtıları duydum. Biri geçti yanımdan, omuzuma ıslak bir kanat değdi sanki. Gözlerimi açtım. Cemile'ydi. İrmaktan geliyordu, entarisi ıslaktı. Durdu, çevresine baktı, tedirgindi. Daniyar'ın yanına oturdu sonra.

Daniyar, geldim, ben geldim, dedi usulca.

Çıt çıkmıyordu. Uzaklarda bir şimşek kaydı toprağa. Sessizce.

Kızgın mısın? Çok mu kızgınsın?

Evet, çıt yoktu. Bir avuç toprağın sulara usulca gömülüşünü duydum.

Benim suçum mu bu? Senin suçun da değil.

Uzaklarda, dağların üstünde gök gürledi. Bir şimşek çaktı yine.

Cemile'yi gördüm. Daniyar'a sarılmıştı. Omuzları sarsılıyordu, kabarıp kabarıp iniyordu sanki. Samanların arasına, onun yanına uzandı sonra. Bozkırdan sıcak bir rüzgar koptu geldi: Samanları savurdu, harman yerinin sonundaki eski çadıra çarptı, yolda bir topaç gibi dönmeye başladı. Gök gürlüyor, mavi şimşekler bulutları parçalıyordu. Hem güzel, hem korkutucu bir şeydi bu fırtına geliyordu, yazın son fırtınası. Cemile, Seni ona değişir miyim sandın? diye fısıldadı tutkuyla.

Değişir miyim hiç, değişir miyim? Beni hiç sevmedi. Selamlarını bile mektuplarının sonunda, tek cümleyle yolladı. Ne onu istiyorum artık, ne de geciken sevgisini. Kim ne derse desin! Yalnız sevgilim benim, seni hiç bırakmayacağım! Yıllardır seviyordum seni! Tanımadan bile seviyordum. Sonunda geldin işte, bildin yolunu gözlediğimi geldin!

Yarın ötesine, ırmağa, kesik çizgilerle mavi şimşekler iniyordu şimdi. Samanların üstüne soğuk yağmur damlaları düşüyordu.

Cemile, Cemile, sevgilim benim! diye fısıldadı Daniyar; Kırgız dilinin, Kazak dilinin en güzel kelimelerini sıraladı. Ben de yıllardır seviyordum seni. Siperlerde bile seni düşünüyordum; sevdiğimi burada, kendi yurdumda

bulacaktım, biliyordum bunu. Seni seviyordum, seni seviyordum. Dön bana, gözlerine bakayım!

Fırtına patlamıştı.

Çadırın keçesi kopmuş, yaralı bir kuş gibi çırpınıyordu. Rüzgarın kamçılacağı yağmur, toprağı öpercesine yağıyordu. Gök gürültüleri, çığ gibi yuvarlanıyordu dağlarda. Şimşekler tepeleri aydınlatıyor, rüzgar dere yatağında uluyor, ortalığı kasıp kavuruyordu.

Bardaktan boşanırcasına yağıyordu yağmur. Samanların arasına saklanmış, yatıyordum; yüreğim, göğsümü parçalayacakmış gibi çarpıyordu. Mutluydum. Uzun süren bir hastalıktan sonra güneşe çıkmış gibiydim. Samanların altında yağmur ıslatıyordu beni, şimşekler gözlerimi kamaştırıyordu, yine de içim içime sığmıyordu bu ses, yağmurun hışırtısı mıydı samanlarda, Daniyar'la Cemile'nin fısıltıları mıydı, bilmiyorum... uyurken hala gülümsüyordum.

Yağmur mevsimi başlamak üzereydi. Sonbahar geliyordu. Havada o ıslak pelin kokusu, o ıslak saman kokusu vardı. Sonbahar neler getirecekti bize? Nedense bunu hiç düşünmedim. O sonbahar, iki yıl aradan sonra, okula gittim. Derslerden sonra ırmak kıyısındaki o yara gelir, bırakılmış, ıssız harman yerinde oturdum. İlk resimlerimi orada yaptım. Yaptıklarımın iyi olmadığını o sıralarda bile biliyordum.

İş yok bu resimlerde! Ah, doğru dürüst boyalarım olsaydı! diyordum kendi kendime. Doğru dürüst boyalar nasıl şeylerdi? Hiç bilgim yoktu bu konuda. Küçük tüplerdeki yağlı boyaların varlığını çok sonra, yıllar sonra öğrenecektim. Öğretmenlerim eğitilmem gerektiğini söylüyorlardı. Bu da olacak iş değildi tabii.

Ağabeylerimden hala haber yoktu; anam beni, biricik oğlunu, iki ailenin bir başını, eğitim görmek için şehre yollamazdı. Bu konuyu açmadım bile. İşin kötüsü, o sonbahar da öylesine güzeldi ki sanki, Çiz beni, resmimi yap! diye bağıırıyordu.

Soğuk Kurkuru'nun suları azalmıştı; dönemeçlerdeki taşların üstleri portakal rengi yosunlarla, yeşil yosunlarla örtülmüştü. Söğütlerin incecik fidanları, ilk donlarda kıpkırmızı kesiliyordu; ama gençcik kavaklar, sarı yapraklarını hala bırakmıyorlardı.

Seller geçirmiş toprağın bakır çalığı otlarında, çobanların yağmurla ıslanmış çadırları siyah birer leke gibi duruyordu; tepelerinden incecik mavi dumanlar yükseliyordu göğe. Aygırlar kişniyor, kısraklar kaçmaya çalışıyordu; bahara kadar onları bir arada tutmak güç olacaktı. Dağlardan inen sığır sürüleri, anızlar arasında dolaşıyordu. Kurumuş, kararmış bozkır, yol yol izlerle kaplanmıştı.

Bozkır rüzgarı esmeye başladı sonra; gökyüzü çamur rengini aldı; karın habercileri, soğuk yağmurlar yağdı. Güzel bir gün ırmağa gittim, kumluktaki bir üvez kümesi dikkatimi çekmişti. Geçidin az ötesine, söğütler arasına oturdum. Akşam oluyordu. İki kişi gördüm ansızın. Karşı kıyıya geçmişlerdi. Daniyar'la Cemile'ydi bunlar. Tedirgin, ama kararlı yüzlerinden gözlerimi ayıramadım. Daniyar'ın sırtında bir çanta vardı; hızlı hızlı yürüyordu, kaputunun önü çizmelerine çarpıyordu.

Cemile beyaz bir yazma bağlamıştı başına. Yazma hafifçe kaymıştı. Bayramlık basma entarisini giymiş, üstüne de kadife ceketini geçirmişti. Küçük bir çıkın vardı bir elinde; öteki eliyle Daniyar'ın sırt çantasını tutuyordu. Konuşuyorlardı. Dere yatağındaki fundalar arasından yürüyorlardı. Ne yapacağımı bilemeden bir süre onlara baktım. Seslenseydim? Ama sesim çıkmıyordu.

Günün son kızıl ışıkları, sıradağlar üstündeki bulutlarda kayboldu, hava hızla kararıyordu artık. Daniyar'la Cemile arkalarına bakmadan demiryolu kavşağına gidiyorlardı. Başları çalılar arasından göründü birkaç kere sonra kayboldular.

Sesimin olanca gücüyle,

Cemileeee! diye bağırdım.

Kendi yankımı duydum uzaklardan:

Eee!

Cemileeee! diye bağırdım yine, peşlerinden gitmek için ırmağa koştum.

Yüzüme buz gibi damlalar çarptı. Elbisem sıırıksıklam olmuştu, ama önüme bile bakmadan koşuyordum. Ayağım takıldı, kapaklandım. Başımı kaldırmadan bir

süre yattım orada; gözlerimden sıcak yaşlar akıyordu. Karanlık, omuzlarıma abanmıştı sanki. Fundaların yaktığı ağıtı duyar gibiydim.

Cemile! Cemile! diye hıçkırıldım.

O iki insana, en yakınım, en sevdiğim insanlara güle güle diyordum. Orada, yerde yatarken ansızın anladım: seviyordum Cemile'yi. Evet, Cemile ilk aşkımdı benim, çocukluğumun aşkıydı. Islak kollarımın arasına gömdüm başımı, kalkmadım. Sadece Cemile'yle Daniyar'a değil, çocukluğuma da güle güle diyordum.

Karanlıkta bitkin bir durumda eve vardığım zaman, avluda büyük bir kargaşalıkla karşılaştım: üzengiler şıkırıyor, atlar eyerleniyordu; Osman, kısırağının üstünde, bütün gücüyle bağırıyordu: O soysuzu, geldiği gün kovmalıydık köyden! Hepimize leke sürdü! Bir elime geçireyim, hemen vururum! İsterlerse dama tıksınlar beni sokak köpekleri gelip karılarımızı, kızlarımızı kaçıracak ha? Hadi, yiğitler, nasıl olsa uzaklara gidemez, istasyonda yakalarız!

Kanım dondu: hangi yoldan gideceklerdi acaba? Demiryolu kavşağına sapmadılar; dağ yolunu tuttıklarını görünce eve girdim, göz yaşlarımı kimse görmesin diye, babamın koyun postunu başıma çektim.

Köyde herkes ağzına geleni söylüyordu artık! Kadınlar, Cemile'yi suçlamak konusundabirbirleriyle yarışıyorlardı.

Ne budalaymış! Böyle bir aileyi bıraktı, kendi mutluluğunu çiğnedi!

O serseride ne buldu bilmem?

Hiç merak etme, akli başına gelir ama iş işten geçti.

Geçti ya! Sadık'ın nesini beğenmemiş? Aslan gibi delikanlı.

Ekmeğini taştan çıkarır. Köyün en yaman yiğidi.

Ya kaynanası? Kırk yıl arasan öyle bir baybiçe bulamazsın! Sersem kız! Durup dururken başına iş açtı!

Cemile'yi, eski yengemi suçlamayan bir tek ben vardım galiba. Daniyar'ın içi, hepimizin içinden zengindi. Hayır,

Cemile onun yanında mutsuz olmayacaktı. Ama anam için üzülüyordum. Cemile'yle birlikte eski gücü de çekip gitmişti sanki. Perişandı. Şimdi anlıyorum, kaderin oyununu kabullenemiyordu bir türlü. Fırtına, koca bir ağacı devirirse, o ağaç bir daha kök salamaz. Bu olaydan önce, kimseye gidip de; şu ipliği iğneye geçiriver, demeyecek kadar gururluydu. Bir gün okuldan döndüğümde, ellerinin titrediğini, iğne deliğini göremediğini fark ettim; ağlıyordu.

Derin derin iç çekerek, Al, şu ipliği geçiriver, dedi. Cemile'nin sonu kötüye varacak. Ah, ne iyi bir ev kadını olurdu... Ama gitti artık. Bizi bıraktı, küçük düşürdü. Niye? Ona bir kötülük mü ettik?

Anamı kucaklamak, Daniyar'ın nasıl bir insan olduğunu anlatmak istedim; ama yapamadım onu incitmekten korkuyordum. Günün birinde, benim bu olaydaki çocuksu tanıklığım anlaşılverdi. Sadık dönmüştü. Üzülüyordu tabii. Sarhoşken başka türlü konuşuyordu ama için için üzülüyordu.

Bir gün, Osman'a, Canı isterse gitsin! dedi. Bir köşede geberir kalır! Kadın mı yok? En iyisinin canı cehenneme!

Doğru! diye cevap verdi Osman. Yazık ki elime geçiremedim serseriye, yoksa oracıkta öldürecektim! Cemile'ye gelince, saçlarından tutup atımın kuyruğuna bağlayacaktım! Herhalde güneşe gitmişlerdir, ya pamuk tarlalarına, ya da Kazakların arasına. Herif nasıl olsa serseri, alışkıdır! Ama hala akıl erdiremiyorum böyle bir şey nasıl oldu? Nereden bileceksin? Bu iş o orospunun başının altından çıktı! Ah, bir elime geçirebilsem onu!

Seni nasıl terslemişti, unuttun mu? demek geldi içimden. Sövmek istedim.

Bir gün evde oturmuş, okul gazetesi için resim yapıyordum. Anam ocakla uğraşıyordu. Ansızın Sadık daldı odaya. Bembeyaz kesilmişti, gözleri iyice kısılmıştı, yanıma koşup elindeki kağıdı yüzüme tuttu.

Sen mi yaptın bunu?

Donakalmıştım. Yaptığım ilk resmi gösteriyordu bana. Daniyar'la Cemile, canlanmışlar da kağıdın üstünden bana bakıyorlardı sanki.

Evet, ben yaptım.

Parmağını resme uzatarak, Kim bu? dedi. Daniyar.

Hain! diye bağırdı Sadık.

Resmi paramparça etti, kapıyı çarparak çıktı gitti. Uzun, tedirgin bir sessizlikten sonra, anam sordu:

Biliyor muydun?

Evet.

Ocağa yaslanarak bir süre bana baktı; gözlerinde şaşkınlık vardı, öfke vardı.

Yine yaparım resimlerini, dedim! Başını üzüntüyle iki yana salladı.

Yerdeki kağıt parçalarına ilişti gözüm incinmişim, dayanamayacaktım artık. Varsın, hain olduğumu sansınlardı. Kime ihanet etmişim? Aileme mi? Soyuma mı? Hayatın gerçeğine, o iki insanın gerçeğine ihanet etmemişim ya! Bunu söyleyemezdim, kendi anam bile anlayamazdı çünkü. Gözlerim karardı; kağıt parçaları sanki canlanmıştı, yerde kımıldıyor gibiydiler.

Daniyar'la Cemile'nin anıları pırıl pırıldı, o türküyü, o unutulmaz Ağustos gecesinin türküsünü duydum ansızın. Köyden kaçışlarını hatırladım; duramazdım ben de yollara vurmalıydım kendimi. Onlar nasıl yiğitçe, cesaretle gittilerse ben de gitmeli, mutluluğun çetin yolunu tutmalıydım.

Okumak istiyorum. Söyle babama. Ressam olmak istiyorum! dedim.

Anam beni azarlar, ağlar, savaşta ölen ağabeylerimi hatırlatır diye düşünüyordum. Ama ağlamadı anam. Usulca, yumuşacık bir sesle, kederle konuştu:

Gitmek istiyorsan git. Yavrularım büyüdüler artık; hepsi yuvadan uçuyorlar. Bakalım ne kadar yüceleceksiniz? Belki de haklısın. Git. Oralarda fikrini

değiştirirsin. Resim yapmak, boya boyamak para getirmez. Bir dene bakalım. Bizi de unutayım deme.

O günden sonra, Küçük Ev bizden ayrıldı. Ben de okula gittim. Ressam olmaya. Öyküm bu kadar...

Güzel sanatlar okulunu bitirdikten sonra, Akademi'ye yazdırdılar beni. Diploma çalışmam, yıllardır hayalini kurduğum bir resimdi. Daniyar'la Cemile'nin resmiydi bu. Bir sonbahar göğü altında, bozkır yolunda yürüyüşleri. Önlerinde engin, pırıl pırıl bir ufuk... Resmim, kusursuz bir resim değil ustalık kazanmak zaman ister ama benim için değerli, çünkü yaratıcılığımın ilk eseri.

Zaman zaman, yaptıklarımı beğenmiyorum. Kendime güvenim sarsılıyor, güç anlar yaşıyorum. Bu gibi durumlarda, çok sevdiğim o resmin karşısına geçiyorum hemen, Daniyar'la Cemile'ye bakıyorum. Konuşuyorum onlarla: şimdi neredesiniz acaba, hangi yollarda yürüyorsunuz? Kazakistan bozkırlarından Altay'a, Sibirya'ya kadar yeni yollarımız var artık. O yollarda yiğit insanlar çalışıyor. Belki siz de oradasınız. Cemile, arkana bile bakmadın giderken. Yorgun musun, kendine güvenini, inancını yitirdin mi? Daniyar'a yaslan, sana türküsünü söylesin, o sevda türküsünü, yaşama türküsünü, toprak türküsünü! Bozkır o türküyü içsin, renk renk çiçekler yaratsın o türküden! O Ağustos gecesini hep hatırlayın! Yılma, Cemile, pişmanlık duyma, o güç mutluluğu buldu çünkü!

Onlara bakarken Daniyar'ın sesini duyuyorum. Yollara çağırıyor beni yolculuğa hazırlanmalı. Bozkırı aşip köyüme gideceğim, yeni renkler bulacağım orada. Her fırça vuruşumda Daniyar'ın türküsü çınlasın! Her fırça vuruşumda Cemile'nin yüreği çarpsın!